

**"KOSKELASSA KIUKUTELTIINKIN TYÖTÄ
TEKEMÄLLÄ"**

Miesten tunteiden kuvaaminen
Täällä Pohjantähden alla -trilogiassa

Annu Hakomäki
Maisterintutkielma
Kirjallisuustiede
Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Musiikin, taiteen- ja kulttuurintutkimuksen laitos
Tekijä Annu Hakomäki	
Työn nimi ”Koskelassa kiukuteltiin työtä tekemällä.” Miesten tunteiden kuvaaminen Täällä Pohjantähden alla -trilogiassa	
Oppiaine Kirjallisuus	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Joulukuu 2022	Sivumäärä 43
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkielmassani tarkastelen Täällä Pohjantähden alla –trilogian mieshahmojen, Jussin ja Akselin, tunteiden kuvausta. Teossarja kuvaa heidän sukunsa historiikin suomalaisen yhteiskunnan muutoksissa vuosina 1880–1950. Tapahtumapaikkana on hämäläinen maalaiskylä, jossa tarina alkaa, kun Jussi pyytää lupaa saada pappilasta maata torpan perustamista varten. Tutkielmassani seuraan Jussin ja myöhemmin hänen poikansa Akselin tunteiden kuvausta heidän kehittyessä torpan isänniksi. Rajaan henkilöhahmojen tunteiden kuvauksen tarkasteluni siten, että keskityn analysoimaan erityisesti torpan sopimuksen tapahtumaketjua. Analysoin myös, miten Akselin rakkauselämää kuvataan, sillä se määrittää tarinassa torpan hoidon jatkuvuuden.</p> <p>Tarkastelen, kuinka tunteita kuvataan ja millaisten kerronnallisten keinojen avulla tunteita välitetään teossarjassa. Hypoteesini on, että teoksen kertoja kantaa päävastuun henkilöhahmojen tunteiden kuvauksesta ja ilmentää tunteita kuvaamalla henkilöhahmon fyysisiä ilmeitä, eleitä ja toimintaa tunnekokemuksen aikana. Lisäksi tarkastelen, kuinka pysyvät tunteet nousevat pintaan ja vaikuttavat miesten tunne-episodeissa. Tutkielmani metodi on kontekstuaalinen lähiluku, ja aineistoa analysoin hyödyntäen kertomuksen tutkimuksen sekä tunteiden tutkimuksen teorioita.</p> <p>Tutkielmani osoittaa, että teossarjassa tunteita kyllä koetaan, mutta Jussi ja Akseli eivät puhu niistä. Kertoja toimii teoksissa henkilöhahmojen tunteiden välittäjänä. Tunteita esitetään usein ulkoisen fokalisaation avulla, jolloin fokalisoija on joko kertoja tai joku muu teoksen hahmoista. Ulkoisessa fokalisaatiossa tunteita kuvataan kuvailemalla miesten ilmeitä, eleitä tai toimintaa tunnekokemuksen aikana. Sisäisessä fokalisaatiossa tunnetta kuvataan esimerkiksi vavahduksena sydäneläksessä. Sen sijaan dialogeissa tunteita ei esitetä. Tutkielmani osoittaa myös, että torpansopimuksen epävarmuudet tuottavat mieshahmoille pysyvän pelon tunteen. Jussin tunne-episodeissa se aiheuttaa pelkoa, levottomuutta ja katkeruutta. Sen sijaan Akselin kohdalla torpansopimuksen aiheuttama negatiivinen pysyvä tunne nousee pintaan vihana.</p>	
Asiasanat Kertoja, fokalisaatio, dialogi, tunteet, pysyvämmät ja episodiset tunteet	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto: Musiikin, taiteen- ja kulttuurintutkimuksen laitos	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Aiempi teossarjaa koskeva tutkimus	3
1.2	Aineiston esittely ja rajaus	4
2	TUNTEET TUTKIMUSKOHTEENA	7
2.1	Episodiset ja pysyvämmät tunteet.....	8
3	KERRONNAN KEINOT TEOKSISSA.....	10
3.1	Kertoja ja fokalisaatio	10
3.2	Dialogi ja sisäinen puhe	13
4	TUNTEIDEN KUVAUS TEOKSISSA	16
4.1	Torpan perustamisen aika	16
4.2	Akselin nousu torpan isännäksi.....	28
4.3	Menetysten aika torpassa.....	35
5	PÄÄTÄNTÖ.....	40
	LÄHTEET.....	42

1 JOHDANTO

Kun puhutaan ”suomalaisesta miehestä”, on puhujilla tavallisesti selkeä käsitys keskustelun kohteesta eli siitä, millainen suomalainen mies on. Suomalaiseen mieheen voidaan liittää myönteisiä ominaisuuksia, kuten rehellisyys, ahkeruus ja maanläheisyys, mutta myös kielteisiä ominaisuuksia, kuten jurous ja puhumattomuus. (Markkola, Östman & Lamberg 2014, 7.) Maisterintutkielmani käsittelee sitä, miten tällaisen ”suomalaisen miehen” tunteita kuvataan Väinö Linnan Täällä Pohjantähden alla -trilogiassa (1959, 1960 ja 1962). Aiheen valinta perustuu havaintooni, että miesten tunteita ei juuri kuvata trilogian dialogeissa, sisäisessä puheessa tai kokevan minän tajunnanvirrassa. Sisäistä tunnetilaa ei sanallisteta, vaikka kaikkitietävällä kertojalla olisikin mahdollisuudet siihen henkilöihahmon pään sisällä. Sen sijaan kertoja esittää henkilöihahmon kokemia tunteita kuvailemalla ulkoapäin henkilöihahmojen toimintaa ja fyysisiä reaktioita tunnekokemuksen aikana.

Akseli meni lapiolla puhdistamaan kesämaan ojia. Pian kuului navetan takaa mullan kumahtelua. Työn tahti oli tavallista kiukkuisempi. Muutamien vaaleiden, yksinäisten haivenien koristama leuka oli lujasti puristettu yläleukaan kiinni. Ja kun lapiosta lensi multaa saralle, kuului joka kerta vihainen tuhaus. Koskelassa kiukuteltiin työtä tekemällä. (TPA1, 220.)

Oheinen sitaatti kokoa ajatukseni tunteiden kuvauksesta Linnan teoksissa – tunteita kyllä koetaan, mutta ne puretaan usein työhön, niitä sen enempiä pohtimatta, ja niitä kuvataan usein keskittyen vain tunteen fyysisiin ilmentymiin. Suomalaisesta kansasta 1880–1950-luvuilla kertovassa romaanissa sydäntä polttava tunteenkuvaus ei ehkä tuntuisikaan meistä kovin luontevalta. Trilogiaa lukiessani en voi olla miettimättä, onko kirjailija onnistunut vangitsemaan teokseensa suomalaisen miehen luontaisen kyvyn tunteidensa sanoittamiseen sellaisena, minkälainen se on niin sanotusti aina ollut, vai onko trilogian tuottama mieskuva vaikuttanut siihen, millä tavalla suomalaiset miehet pyrkivät olemaan suomalaisia miehiä. Tutkielmassani lähestyn teosarjaa hieman stereotyyppisin ajatuksin sen esittämistä miehistä juroina ja tunteettomina ”suomalaisina miehinä”, jotka eivät ainakaan puhu tunteistaan, vaikka niitä olisikin.

Tutkielmassani haluan selvittää, kuinka miesten tunteita kuvataan Täällä Pohjantähden alla -trilogiassa. Teossarjan tarinaa runsassanaisesti johtava kertoja on vahvasti esillä myös henkilöhahmojen tunteiden kuvauksessa. Kertojan tapa kuvata henkilöhahmojen kokemia tunteita ulkopuolelta muodostuu tämän vuoksi ensisijaiseksi tutkimuskohteekseni. Tarkastelen myös, kuinka henkilöhahmojen tunnehistoriassa niin sanotuiksi pysyvämmiksi tunteiksi (Ben-Ze'ev 200,77) muodostuneet tunteet vaikuttavat heidän tuoreissa tunne-episodeissaan (Moors 2000). Tutkimusongelmani on selvittää, miten Täällä pohjan tähden alla -trilogiassa kuvataan miesten, tarkemmin rajattuna Koskelan Jussin ja Akselin, tunteita? Tutkimuskysymykseni ovat, kuinka tunteita kuvataan kerronnassa ja kuinka pysyvät tunteet vaikuttavat miesten tunne-episodeissa? Hypoteesini on, että teoksen kertoja kantaa päävastuun henkilöhahmojen tunteiden kuvauksesta ja ilmentää tunteita kuvaamalla henkilöhahmon fyysisiä ilmeitä, eleitä ja toimintaa tunnekokemuksen aikana. Ja että pysyvät tunteet nousevat pintaan ja vaikuttavat miesten tunne-episodeissa.

Arto Jokinen esittää länsimaisen mieheyden ja etenkin länsimaisen ideaalimiehen määreiksi viisi kohtaa käsittävän listan. Ensinnäkin mies on näissä ideaalimiehisyyden määrittelyissä fyysisesti voimakas ja naista isompi. Toiseksi mies on yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti menestyvä, hän kykenee elättämään perheensä ja hänellä on poliittista tai sosiaalista valtaa. Kolmanneksi hän on luonteeltaan vakaa ja järkkymätön ja kykenee puolustamaan itseään, naistaan, lapsiaan, omaisuuttaan ja yhteisöään niin henkisiltä kuin fyysisiltäkin uhilta. Tässä yhteydessä Jokinen huomauttaa myös, että ollaakseen "mies" miehen on oltava synnynnäisesti heteroseksuaali. (Jokinen 2000, 208.) Nämä mieheyden odotukset on koottu tarkastellen länsimaista mieheyttä, mutta Jokisen tutkimus keskittyy suomalaisten miesten ja miehisyyden tutkimukseen, minkä vuoksi on perusteltua käyttää niitä kehyksenä tutkiesani nyt suomalaista mieheyttä. Tutkielmani rajauksen pohjalta erityisesti miehen kyky elättää perheensä ja puolustaa sitä sekä omaisuuttaan kohoaa erityiseksi kiinnostuksen kohteeksi, sillä esimerkiksi perheen fyysisen kodin rakentaminen ja sen suojeleminen torpparilain kurimuksessa on Täällä Pohjantähden alla -trilogian punainen lanka.

Jokinen (2008, 208) sisällyttää länsimaiseen mieheyteen erottamattomana osana myös poliittisen vallan ja yhteisönsä puolustamisen, ja Linnan teosten keskeisen aiheen, veljessodan sodanjulistukseen ja aseveljien välisen kanssakäymisen, näkökulmasta siihen kuuluvat tunteenpurkaukset voisivat olla tutkielmassani mielenkiintoinen tutkimusaihe. Katson sen kuitenkin siirtävän näkökulmaa liian kauas perhekeskeisestä miehisyyden tunnerekisteristä, jonka tutkimukseen tässä tutkielmassani pyrin, ja tämän vuoksi olen rajannut sotaan liittyvien tunteiden kuvaukset tutkielmani ulkopuolelle.

Teossarjassa Jussi ja Akseli kasvavat teosten tapahtumien kulussa vastuullisiksi torpan isänniksi sekä perheellisiksi miehiksi. Jussin osalta tämä kasvukertomus alkaa, kun hän menee ottokotinaan toimivasta pappilasta pyytämään maata, jotta saisi perustaa oman torppansa. Vaimo hänellä jo onkin, mutta asuminen toisten nurkissa ei Jussin tulevaisuuden suunnitelmiin sovi. Hänestä perheen perustaminen ja elättäminen vaativat kotitalon ja pellot. Akselia, Jussin vanhinta poikaa, saamme seurata kertomuksessa aivan syntymästä lähtien morsiamen löytämiseen ja talon – tai ainakin torpan – isännäksi tuloon asti. Ne ja isyys luovat kehykset miehiksi kasvulle. Kummankin miehen tarinaa seurataan teoksissa heidän menehtymiseensä asti. Valikoin näistä tapahtumista miesten matkalta halki heidän elämänsä käännekohtien tutkimukseni kohteeksi heidän tunteidensa kuvaukset, jotka liittyvät torpan isännäksi ja perheen isäksi kasvun tunnehistoriaan.

Käytän tunteiden kuvauksen analyysini metodina kontekstuaalista lähilukua. Tarkoitin kontekstuaalisella lähiluvulla tiettyjen lukemista ohjaavien näkökulmien soveltamista lähiluvun käytäntöön (Pöysä 2006, 158–159). Analyysini pohjautuu hermeneuttisen kehän mukaiseen ajatukseen tiedon muodostumisesta tulkitsijan, tekstin ja kontekstin välisessä vuoropuhelussa (Laine 2010). Analysoin aineistoa hyödyntäen kertomuksen tutkimukseen, tunteiden tutkimukseen sekä sukupuolentutkimukselliseen miestutkimukseen nojaavaa teoreettista viitekehystäni. Lukemisessani ohjaavina tekijöinä toimivat niin mainitsemani teoriat kuin tutkimukseni rajaus.

1.1 Aiempi teossarjaa koskeva tutkimus

Täällä Pohjantähden alla -teossarjan asema kirjallisuuden kaanonissa on nostanut sen tutkimuksen kiinnostuksen kohteeksi useita kertoja. Teoksista on tehty niin väitöskirjoja kuin maisterintutkielmiakin, joissa kohteena ovat vuosien saatossa olleet niin teoksen kansalliset kuvat (Nummi 1993), naiskuva (Tossavainen 1999), uskonnolliset viittaukset (Mäkinen 2008), kansanomaiset sanat (Vaalaviita 1967) kuin perhesuhteetkin (Lehtonen 1979). 1970-luvun lopulla katse kiinnittyi lujasti dialogeihin, ja vuosikymmenen aikana tutkittiin isäntien repliikkejä (Ahonen 1979) ja eriteltyinä Jussi Koskelan (Pöyhönen 1977), Halmeen (Laakso 1979), Kivivuoren perheen (Rautonen-Sulku 1979, Leppäsen perheen (Rautio 1979) ja Kiviojan perheen repliikkejä (Karvinen 1978). Lisäksi teos on kiinnostanut tutkijoita myös historiallisena kontekstina, sillä se tuo uudenlaisen näkökulman sotakuvaukseen, ja näin sitä on tutkittu myös muun muassa valtiotieteen oppiaineessa (Niemi 2009).

Teosten tunnekuvaukseen keskittyvää tutkimusta ei kuitenkaan ole aiemmin tehty, vaikka niiden aihealueet avioliittojen solmimisista veljessodan pahuuksiin antavat siihen runsaasti mahdollisuuksia. Erityisen kiinnostavaksi tutkimuskohteeksi teossarjan tekee mielestäni se, että suureksi osaksi Jussia ja Akselia seuraava kaikkietietävä kertoja esittää varsin paljon tapahtumia miesnäkökulmasta ja välittää näin ollen runsaasti nimenomaan miesten kokemia tunteita ja tuntemuksia.

1.2 Aineiston esittely ja rajaus

Täällä Pohjantähden alla -trilogian tapahtumat kulkevat noin 70 vuotta läpi historian. Siinä kuvataan niin perhepiirin ilot ja surut kuin tuona aikana tapahtuneet historialliset käännekohdatkin. Teoksen erityisenä ansiona on pidetty sitä, että se esittää 1900-luvun alun tapahtumat punaisten eli veljessodan häviäjien näkökulmasta, kun historiaa yleensä on kirjoitettu vain voittajien näkökulmasta. Trilogian ensimmäinen osa tekee näkyväksi niitä yhteiskunnallisia oloja ja sorron kokemuksia, jotka vuoden 1918 tapahtumiin osaltaan johtivat (Lauri & Ojajärvi 2017, 116). Fiktiivisyydestään huolimatta sitä on pidetty kuvaamansa aikakauden yhteiskunnallisten olojen realistisena kuvauksena. Se myös yleistajuistaa sosiaalishistoriaa, sillä se esittelee varsin monisyisesti yhteiskunnassa tuolloin vallinneita voimasuhteita kuten torpparien ja talollisten ja ruotsinkielisten ja fennomaanien vastakkainasettelun.

Teosten tunnettuuden takia en katso tarpeelliseksi esittää tässä yhteydessä erityistä juonikuvausta, mutta tutkimuksen rajaamisen kannalta on kuitenkin tärkeää huomauttaa, että kertomus lähtee liikkeelle Jussista, joka teoksen alussa saa ottoisanaan toimivalta kirkkoherralta luvan ryhtyä pappilan torppariksi. Teosten tapahtumat rakentuvat sellaisten asioiden ympärille, joiden katson koskettavan erityisesti miesten tunne-elämää. En tarkoita tällä romantiikkaa, vaan omalla sitkeällä työnteolla aikaansaatuja ylpeydenaiheita, kuten itse raivattuja viljelysmaita ja itse rakennettua omaa taloa. Ylpeyden kokemus omasta työstään on voima, joka vie teosten miehiä eteenpäin. Toisaalta sen murskaaminen maahan saakka on syy vastarintaan nousulle, vaikka taistelu vaikuttaisikin mahdottomalta. Se toimiikin teossarjassa alkusysäyksenä muun muassa Akselin politiikkaan lähtöön. Jussi pitää myös torppariasiaa tärkeänä, vaikka ei lojaalisuuttaan halua toimia pappilaa vastaan. Jussin lojaalisuus pappilaa kohtaan johtuu varmasti osin aiemman papin lähes ottoisän omaisesta roolista hänen elämässään ja toisaalta siitä käsityksestä, että Jussin mielestä tiettyjä yhteiskunnan asioita ei vain ollut lupa kyseenalaistaa, kuten esimerkiksi talollisten ylivaltaa torppareita kohtaan.

Teossarja on kahden sukupolven historiikki. Torpan töiden siirtyessä Akselin harteille teoksissa siirrytäänkin kuvaamaan lähinnä Akselia. Ensimmäisen kirjan kerronnallisesta linjasta räikeästi poikkeava isän julmuus tottelematonta lastaan kohtaan kohottaa Akselin uudeksi mielenkiinnon kohteeksi Jussin sijasta:

Jussi otti oven päältä ruoskan.

– Minä kysyn vielä kerran. Tottelekkos äiden käskyä?

Poika vetäytyi uunin viereen ja kyyristyi siihen. Suu puristui kiinni ja poika musersi sulan ja sulki sen toiseen nyrkkiinsä. Toinen käsi nosti paidan ylös. Isä vähän hämmentyi mutta alkoi sitten lyödä. Muutaman lievän iskun jälkeen hän kysyi:

– Aukeekos se nyrkki?

Poika ei vastannut, ja nyt Jussi löi vihasta ja säälimättä, niin että joka iskun jälkeen nousi punainen juova selän alapuoleen. Mutta äännähdystäkään ei kuulunut. Lopulta suu aukeni, ja tuskasta sekä vihasta koriseva ääni sanoi lyöntien tahtiin:

– Vaik-ka tap-pa-sit-te.

Aleksi ja Aku alkoivat itkeä. Järkyttynyt Aleksi tarttui isän käteen ja huusi hädissään:

– Älkää enää. Isä älkää lyökö. En minä sitä tahdo. (TPA1, 125–126.)

Vaikka tapauksen jälkeen teoksessa ei kymmeneen sivuihin vielä keskitytä Akselin tekemisiin, kohdistaa välikohtaus mielenkiinnon seuraamaan pojan tekemisiä kertomuksessa aivan uudella tavalla, kun kertomuksen edetessä pojan henkilöahmo alkaa saada tilaa kerronnassa, ja hitaasti Akseli nouseekin trilogian päähenkilöksi, kun lisääntynyt työ pakottaa Akselin jo lapsena ottamaan vastuuta torpan töistä. Jurosta mieskuvasta huolimatta Jussista ja Akselistä saa uskottavan ja jopa syvällisen kuvan, sillä vaikka heidät pääosin esitetään positiivisessa valossa suomalaisen miehen malliesimerkkeinä, sallii kirjailija heidän henkilöahmoihinsa melko räikeitäkin luonteen säröjä. Jussin luonteen säröjä on hänen väkivaltaisuutensa lisäksi myös saituus, joka tarpeellisesta säästäväisyydestä paisuu paheksuttaviin mittasuhteisiin. Akselin luonteen säröjä on taas äkkipikaisuus ja riitaisuus auktoriteetteja kohtaan ja tietysti se seikka, että hänellä oli suhde Auneen, vaikka hän oli jo Elinan kanssa suunnittelemassa yhteistä tulevaisuutta.

Teoksen muut hahmot, sekä naiset että sivuosissa olevat miehet, jäivät kertomuksen edetessä varsin litteiksi. He muodostuvat kaavamaisiksi hahmoiksi, joiden pääpiirteiden alle muut hahmon laajenemisen yritykset joutuvat. Esimerkiksi varsin näkyvässä roolissa erityisesti teoksen dialogeissa olevan Suutari Halmeen hahmo rakentuu lähinnä hänen poliittisen agendansa ympärille. Ja vaikka Halme ottaa ottopojakseen ja samalla suutarioppilaaksi heikko-osaisemmasta perheestä pojan, ei tämä

perheen laajentuminen suinkaan luo hahmoon sen enempää syvyyttä, vaan ottopojan kasvaessa tulee pojan hahmo merkitykselliseksi jotakuinkin pelkästään Halmeen poliittisen toimijuuden tukijana. Henkilöhahmojen repliikitkin väriytyvät heidän pääpiirteidensä mukaan. Esimerkiksi Halmeen repliikit ovat yleensä poliittisia, ja Ellenin, uuden papin rouvan, repliikit ovat joko poliittisia tai edustavat vain oman edun ajamista. Laurilan hahmo sen sijaan esiintyy teoksissa jonkinlaisena huonon torpparin esimerkkinä, ja hän onkin käytökseltään karkea ja aggressiivinen ja kiroilee puheenvuoroissaan melkein pä poikkeuksetta. Kivivuoren Otto, joka jo teoksen ensimmäisessä maininnassa kuvataan taitavaksi muurariksi mutta paheksuttavan löyhämoraaliseksi, ilmentää repliikeillään suurelta osin rivouksia tai muiden ihmisten pilkkaa. Nämä havainnot teoksen henkilöhahmojen litteydestä saavat rajaamaan tutkimuksen siten, että keskityn Jussin ja Akselin henkilöhahmoihin.

2 TUNTEET TUTKIMUSKOHTEENA

Kirjallisuudessa kuvattujen henkilöhahmojen tunteet ja niiden lukijassa herättämät vaikutukset ovat kirjallisten tunteiden kuvauksen tutkituin alue (Lyytikäinen 2016, 42). Tunteiden tutkimuksessa tapahtuneen niin sanotun affektiivisen käänteeseen myötä tutkimusten fokus on aiempaa enemmän kohdistunut tarkastelemaan yhteiskunnallisia ja kulttuurillisia ilmiöitä emootioiden ja affektien näkökulmasta (Helle & Hollsten 2016, 9). Viime vuosina tunteiden tutkimuksessa on perehdytty enemmän myös tunteisiin, joita teoksen lukeminen lukijassa aiheuttaa. Vaikka kaunokirjallisuuden tunnekuvaus kulkeekin käsi kädessä tunnevaikutusten kanssa, rajaan oman tutkielmani käsittelemään teoksen tunnekuvausta ja kerronnan ratkaisuja tunteiden esityksissä ja jätän tekstin mahdollisesti aiheuttamat tunnereaktiot lukijassa arvioimatta.

Tunteita käsittelevissä tutkimuksissa käytettyjen tunnekäsitteiden kirjo on laaja. Keskeisimpiä käsitteitä ovat emootio (emotion), affekti (affect) ja tunne (feeling), mutta näiden termien käyttö ei ole vielä kovinkaan vakiintunutta (Helle & Hollsten 2016, 12), ja siksi tutkimusjulkaisuissa onkin vakiintunut tapa määritellä siinä käytettyjen termien sisältöä ja rajoituksia tavallista tutkimuskäytäntöä laajemmin. Helle & Hollsten (2016, 13) kokoavat alan termistöä esittelemällä ne kahtena tutkimusperinteen päähaarana: Emootioihin keskittyvässä tutkimuksessa käytetään usein psykologian määrittelemää emootion käsitettä, jolloin teoreettinen tuki otetaan kognitiotieteestä, kun luonteeltaan esteettinen, filosofinen tai poliittinen affekteihin kohdistuva tutkimus omaksuu teoreettisia välineitä esimerkiksi kulttuurintutkimuksesta, sukupuolentutkimuksesta tai kielitieteestä. Sianne Ngai (2005, 26) heidän sijaansa esittää, että tunne-termiä (feeling) voidaan käyttää tutkimuksessa silloin, kun ei haluta määritellä käytettävän käsitteen luonnetta tarkemmin tai kun ei haluta sitoutua joko emootion tai affektien aiempaan tutkimusperinteeseen. Esimerkiksi Suzanne Keen (2011) puolestaan käyttää emootion käsitettä tekemättä tiukkaa jakoa emootion ja

affektin käsitteiden välillä, eikä hän käsittele niitä toisiaan poissulkevinä, kuten esimerkiksi Martha Nussbaum (2001, 24–33), joka määrittelee emootiot arvostelukyvyn muodoksi ja korostaa niiden järkevyyttä. Helle & Hollsten (2016, 17) esittävät, ettei Nussbaumin teoreettisessa kehityksessä ole sijaa sellaisille vaikeasti tunnistettaville tai epäselville tuntemuksille, joita spinozalais-deleuzeläisen tutkimuksen perinteessä nimitetään affekteiksi.

Toisin kuin affekteja, emootioita kuvataan tunteiksi, jotka ovat kokijalleen tietoisia ja luonteeltaan narratiivisia siten, että niiden syy-seuraussuhteita voidaan kartoittaa (Helle & Hollsten 2016, 16). Teresa Brennan (2004, 116) rinnastaa emotion tunteen käsitteen kanssa ja kuvaa affekteja tulkitsevien ajatuksien tuottajina, jolloin affekti on ajatukseton ja tunteet ovat ajattelevia. Affektit eivät ole henkilökohtaisia, helposti tunnistettavia, kulttuurissamme yleisesti tunnettuja ja merkittäviä tunteita, kuten ilo, suru tai häpeä (Keen 2001, 6). Toisin kuin emootioilla, affekteilla ei ole selkeää kulttuurista merkitysisältöä (Helle 2016, 109). Tutkielmassani seuran pääasiassa henkilöhahmojen emootioita. Vain muutamissa kohdissa esimerkiksi häpeän affekti tulee käsittelyyn. Koska tutkielmani keskittyy kuitenkin varsinaisesti tarkastelemaan kerronnan keinoja henkilöhahmojen tunteiden kuvauksessa enkä analysoi affektien ja emootioiden eroja, aion Ngain esimerkin mukaan käyttää pelkästään tunne-käsitettä.

2.1 Episodiset ja pysyvämmät tunteet

Tunteet ovat luonteeltaan prosessin omaisia. Nussbaumin mukaan tunteilla on itsessään kompleksinen kognitiivinen rakenne, johon kuuluu kertomuksellisia elementtejä. (Nussbaum 2001, 28; Lyytikäinen 2016, 41). Tämän teorian mukaan henkilö rakentaa tunteensa vaiheista omaa tunnehistoriallista kertomustaan. Kognitiivisessa psykologiassa puhutaan tunne-episodeista, joista kokija rakentaa itselleen kertomuksia. Tunne-episodin prosessi alkaa tunneärsykkeestä, kehittyy eri vaiheiden kautta ja päättyy tunteen välittömiin seurauksiin (esim. Moors 2000). Kirjallisuudessa tunteiden tarinat rakentuvat luonnollisesti kertomuksen muotoon, vaikka kirjallisuuden kertoja ei välttämättä olekaan sellainen hahmo, joka sanoittaa itse kokemiensa tunteiden vaiheita kertomuksen muotoon. (Nussbaum 2001, 28; Lyytikäinen 2016, 41.)

Tunneteorioissa tunteita jaotellaan yleensä äkillisiin eli episodisiin tunteisiin ja pysyvämpiin (tausta)tunteisiin, joita voidaan kuvata myös "valmiustilassa" oleviksi tunteiksi. Pysyvämmät tunteet ovat syntyneet aiemman episodin tuloksena. Esimerkiksi rakastuminen johtaa pysyvämpään rakkauden tilaan, kun taas

kuolemantapauksen aiheuttama suru painuu latentiksi ajan myötä, mutta se ei katoa kokonaan. (Ben-Ze'evin 2000, 77.) Tällaiset pysyvät tunteet vaikuttavat äkillisissä tunnereaktioissa: rakastamme pysyvästi omaisiamme ja siksi reagoimme voimakkaasti heihin kohdistuviin uhkiin. Myös vanha suru, joka on ehkä jo kauan sitten painunut pois aktiivisista tunnekokemuksista, nousee pintaan uudelleen, kun jokin laukaisee muistikuvan menetetyistä. Näin ehkä jo itseltäkin kätkeyty suru, viha tai kauna nousee tietoisuuteen, jos jokin uusi tapaus provosoi sen esiin. Kirjallisuuden tunnehistoriat nojaavat tähän dynamiikkaan kuten arkielämäkin. (Lyytikäinen 2016, 41–42.)

Pysyvän tunteen havaitseminen henkilöihahmon käyttäytymisen taustalla luokin uusia analyysityökaluja kaunokirjallisuuteen esimerkiksi rakkauden ja pelon tunteiden vaikutusten suhteen. Linnan trilogiassa rakastumisen ja rakkauden lisäksi tällainen pysyvä tunne pelko on torpparisopimuksen purkamisesta. Se nousee esimerkiksi Jussin mieleen jopa silloin, kun uuden kirkkoherran fennomaanivaimo pitää tärkeänä kirjata kirkonkirjoihin Jussille sukunimeksi Koskela eikä vain ”jonkun poika”. Jussista tämä on juoni, sillä torpparin sopimus oli tehty eri nimellä, mikä nyt kirkonkirjaan ollaan muuttamassa. (TPA1, 115.) Samanlainen pysyvä tunne, ehkä vielä vahvempikin, on sekä Jussia että Akselia lähes koko teoksen jäytävä kiukku maan menetyksestä, kun pappila päättää palauttaa osan torpan maista takaisin omakseen. Sen aiheuttama katkeruus pistelee, ja se jää taustalle kytemään ja nousee pintaan yhä uudestaan kertomuksen edetessä. ”Laskuojan vartta seuraileva raja-aita ei enää pistänyt niin kipeästi kuin alkuun, mutta vieläkin napsahti vesuri tavallista kiivaammin tukkiin...” (TPA1, 343). Jussi ja Akseli kamppailevatkin arjessaan usein nimenomaan näiden äkillisten tunnereaktioiden kanssa, joita pinnan alle tukahdutetut pysyvät tunteet vahvistavat purkautumaan hieman yllättävinäkin ryöppyinä.

Lyytikäinen (2016, 42) huomauttaa, että kirjallisuudessa on aina kysymys kuvaavista esityksistä, joiden mimeettinen, fiktiivinen esitystapa erottaa ne esimerkiksi niistä kuvauksista, joita tunteiden tutkijat käyttävät. Näkemys tuntuu sinänsä itseltään selvältä, mutta toisaalta se pyrkii erottamaan kirjallisuudessa olevan henkilöihahmon ja sen tunteiden kuvauksen joksikin abstraktiksi asiaksi, jolla ei ole yhtymäkohdtaa todellisuudessa. Hahmojen ymmärtämiseksi lukijat kuitenkin pyrkivät turvautumaan tietoihinsa todellisista ihmisistä, joten tästä näkökulmasta analyysiin voisi hyvin myös käyttää antropologista, biologista tai psykologista teoriaa (Jannidis 2013). Lisäksi aiemmin esittelemäni teoria pysyvämpien ja episodisten tunteiden dynamiikasta vahvistaa käsitystäni siitä, että kirjallisuuden henkilöihahmojen tunnehistoriaa voisi analysoida hyödyntäen samoja välineitä, joilla tartutaan oikeidenkin ihmisten tunnehistorioihin.

3 KERRONNAN KEINOT TEOKSISSA

Täällä Pohjantähden alla -trilogiassa kerronta on realistista ja kronologisesti etenevää. Se sisältää paljon dialogia, joka osaltaan edistää tarinan etenemistä, mutta kertojan rooli teoksissa on kuitenkin hallitseva. Siksi kertojan toiminta tarinan välittäjänä painottuu myös tutkielmani näkökulmassa. Koska teksti on puhuttua tai kirjoitettua kieltä, sillä on välttämättä oltava joku subjekti, joka kieltä puhuu tai kirjoittaa (Kantokorpi 2009, 149). Fiktiivisen kirjallisuuden kertominen edellyttää fiktiivistä kertojaa, joten on syytä pitää mielessä, että tämä kertojan ääni, joka teoksissa tarinaa kertoo, ei ole kirjailijan, vaan tämä puhuja tai kerronnan ääni kuuluu fiktiivisen maailman sisäpuolelle (Kantokorpi 2009, 111). Kohdeteokseni kertoja katselee kertomaansa tarinaa ulkopuolelta, niin sanotusti ylemmältä tasolta, ja suhde tarinaan on varsin selkeästi ekstrapadiegeettinen. Kertoja ei itse osallistu tarinaan henkilöhahmona ja on näin myös heterodiegeettinen kertoja. Kertoja sekä edistää tarinan etenemistä että pysähtyy kuvailemaan tilanteita ulkoa katsoen. Kaikkitietävänä kertojana se voi myös mennä syvemmälle henkilöhahmojen päiden sisälle ja välittää henkilöhahmojen ajatuksia ja kommentoida niitä.

3.1 Kertoja ja fokalisaatio

Vanhemmassa kirjallisuudessa kertojan roolilla on ollut ratkaiseva merkitys henkilökuviin rakentajana, vaikka periaatteessa kaikki tekstin elementit voivat palvella henkilökuvausta joko suoraan tai epäsuorasti (Kantokorpi 2009, 135). Suora määrittely tarkoittaa kerronnan tapaa, jossa henkilöhahmon piirteiden voi määrittellä adjektiivilla,

esimerkiksi "hän oli hyväsydäminen", tai abstraktilla substantiivilla, kuten "hänen hyvytensä ei tuntenut rajoja", tai muun tyyppisellä substantiivilla (Rimmon-Kenan 1999, 78). Kantokorven (2009,135) mukaan määrittely on tässä yhteydessä sopiva ilmaus, sillä henkilöhahmo on melko staattinen näin kuvattuna, ja hahmolla on valmis luonne/piirre, jota tämä teoksen maailmassa toteuttaa. Tällaista henkilön ominaisuuksien nimeämistä voidaan pitää suorana luonnehdintana vain silloin, jos sen esittää tekstin arvovaltaisina ääni (Rimmon-Kenan 1999, 78). Esimerkiksi henkilöhahmojen välisessä dialogissa suorat määrittelyt kertovat lähinnä kyseisen henkilöhahmon näkemyksiä, mutta samoja sanoja kaikkietävän kertojan esittämänä voidaan tekstin sisäisessä todellisuudessa pitää faktana. Toki nämä edellä esitetyt voivat olla keskenään samaakin mieltä. Esimerkiksi kohdeteoksessani Koskelan Jussi kuvailee Kivivuoren Ottoa taitavaksi muurariksi, mutta vihjailee tämän olevan huono mies, ja tämän jälkeen kertoja jatkaa vahvistaen asian myöntämällä Jussin sanat todeksi (TPA1, 21).

Usein todetaan sangen yksioikoisesti, että suora, määrittelyyn pyrkivä kuvaus katosi romaanista 1800-luvun myötä antaakseen tietä epäsuoremmalle henkilökuvauselle, jossa henkilöhahmo avautuu lukijalle vain kiertoteitse. Tehdessään mitä tahansa eri asioita, puhuessaan, ajatellessaan, nukkuessaan fiktiiviset henkilöhahmot ilmaisevat jotakin yksilöllisyydestään. (Kantokorpi 2009, 135–136.) Epäsuorassa kuvauksessa luonteenpiirteet voidaan jättää mainitsematta, jolloin lukijan on tarkoitus pystyä itse päättämään se henkilöhahmon toiminnan puheen ynnä muun perusteella. (Rimmon-Kenan 1999, 78). "Hän kulki askareillaan hyräillen itsekseen ja suunnitellen niin kuin ohimennen, mitkä työt sopivat kulloinkin yhteen. Kun haki jotakin, niin täytyi samalla viedä se, mitä vietävää oli." (TPA1, 74.) Näin kertoja kuvaa kohdeteoksessani Almaa, joka työssään on ahkera ja aikaansaava, vaikka tekeekin askarensa kuin ohimennen. Kohdeteoksissani erilaisia määrittelyn tapoja käytetään rinnakkain. Usein uusien henkilöhahmojen tullessa ensi kertaa mukaan kertomukseen tapahtumiin kertoja esittelee heitä ensin suoran määrittelyn keinoin, ja myöhemmin kuvaus täydentyy epäsuorana määrittelynä.

Tarinan välittyminen tapahtuu kerronnan voimalla, mutta kerronta itsessään on fokalisoitunutta, eli siihen sisältyy jokin perspektiivi (Kantokorpi 2009, 139). Tutkielmassani kertojan toiminnan lisäksi fokalisaatio nousee tärkeäksi käsitteeksi, sillä sen muutokset vaikuttavat tunteiden välittymiseen tekstistä. Fokalisaation käsite on alun perin Genetten kehittänyt, ja sitä on sittemmin kehitelty eteenpäin muiden muassa Rimmon-Kenan. Käsitteen hyödyllisyys ilmenee etenkin henkilökuvausten ja kerronnan analyysin täsmentäjänä. (Kantokorpi 2009, 139.) Tarinassa sama agentti voi vastata puhumisesta, näkemisestä, kertomisesta ja fokalisoinnista, mutta välttämätöntä se ei ole (Rimmon-Kenan 1999, 93). Teksti esittää tarinan jonkin prisman kautta jostain perspektiivistä, jonka kertoja verbalisoi, mutta tuo perspektiivi ei välttämättä ole kertojan. Fokalisoiija on kertomuksessa välittäjänä. Rimmon-Kenan (1999, 92) kutsuu tätä

välitystoimintoa fokalisoinniksi. Genette sen sijaan kutsuu tätä kerronnan perspektiiviksi ja erottaa teoriassaan vielä tajunnan ja puhumisen (mood ja voice), joilla hän tarkoittaa kerronnassa tajuntaa ja puhumista toisistaan erillisinä tapahtumina kerronnan aktina ja fokalisoituna (Genette 1980, 185–186). Genetten teoria korostaa sitä, kuka kerronnassa on äänessä. Esimerkiksi silloin, kun kertojan ääni kertoo fokalisoitua kokea, on tajunta fokalisoitua henkilön, ja se ohjaa kerronnan perspektiiviä. Fokalisaation yhteydessä kertoja on välttämätön elementti myös silloin, kun tarinan henkilön perspektiivi hallitsee kertovaa tilannetta (Kantokorpi 2009, 149).

Kantokorpi huomauttaa, että ”näkökulma” on tullut käsitteenä sikäli riittämättömäksi, ja ehkä hieman harhaanjohtavaksi, että se viittaa niin voimakkaasti näkemiin. Fokalisaation käsitteen avulla pyritään laajentamaan tekstin ja siitä purkautuvan tarinan välisen prisman ulottuvuuksia. Tällöin tulevat pohdittavaksi, kenen fakta, kuka on äänessä, kuka tuntee jotakin, kuka antaa tunteelle ilmauksen ja kenen katsumukseen jokin tekstissä esitetty ajattelutapa liittyy ja kuka sitä ilmaisee. (Kantokorpi 2009, 140.)

Kun kertoja on fokalisoija, kutsutaan fokalisaatiota ulkoiseksi. Tällöin kertoja katselee ja raportoi tapahtumia ulkoapäin, mutta ulkoinen kertojafokalisoija ei osallistu agenttina itse tapahtumiin. (Kantokorpi 2009, 140.) Kohdeteokseni kaikkietävä, tapahtumia ylhäältä päin katsova kertoja on luonnollisesti ulkoinen fokalisoija ja käyttääkin runsaasti ulkoisen fokalisoijansa asemaa ja seuraa tällä tavalla useampia kertomuksen henkilöhenkistä. Sisäinen fokalisaatio sen sijaan paikantuu tarinan tapahtumien sisäpuolelle siten, että romaanin tapahtumiin osallistuva henkilö on perspektiivin hallitsijana (Kantokorpi 2009, 141). Kerronta esittää näin tapahtumia ja niiden tulkintoja yksittäisen henkilöhenkistä näkökulmasta. Tällöin henkilöhenkistä näkökulman esiin tuomat asiat eivät välttämättä ole linjassa kertojan tai muiden kertomuksen henkilöhenkisten kanssa vaan noudattavat tämän henkilöhenkistä yksilöllistä tulkintaa.

Tekstissä fokalisointi voi säilyttää näkökulmansa samansuuntaisena ja muuttumattomana kautta kertomuksen, mutta se voi myös vaihdella kahden tai useamman fokalisoijan kesken (Rimmon-Kenan 1999, 98). Kohdeteoksissani on useita sekä sisältä että ulkoa fokalisoituja henkilöitä. Tarinan edetessä teoksen eri hahmot nousevat näkyvämpiin rooleihin kertomuksen edetessä, jolloin kertoja fokalisoii entistä enemmän esimerkiksi Jussin lapsia jättäen teoksen alkuperäisen päähenkilön, Jussin, sivuosaan.

3.2 Dialogi ja sisäinen puhe

Dialogin tehtävänä on rakentaa juonta tai henkilökuvausta. Dialogin juonellisuus korostuu erityisesti teoksissa, jotka koostuvat suureksi osaksi dialogista – kerronnan puuttuessa dialogi hahmottuu toimintana. Vastakkaiset käsitykset ja jännitteet tulevat kärjistetyksi esiin dialogissa etäällä kertojan ohjaavasta otteesta. (Thomas 2007, 80, 85–86.) Dialogi tuottaa vaikutelman reaaliajassa tapahtuvasta puhetilanteesta, jossa kertojan läsnäolon näkyminen ainoastaan johtolauseen kaltaisessa aineksessa lisää välittömyyden tuntua (Neuman & Nunning 2008, 34).

Kohdeteoksissani on runsaasti dialogia. Dialogissa kerronta etenee henkilöhahmojen vuoropuhelun varassa, ja kertoja on niissä läsnä johtolauseiden kaltaisessa tekstissä. Näin dialogi tukeutuu esitysmuodoista selvimmin näyttämiseen. (Nykänen & Koivisto 2013, 42.) Kun tarinamaailman kuvaamisessa on katsottu kerronnan päätehtäväksi kertominen *telling* ja näyttäminen *showing* (Lubbock 1957,157), voidaan näiden käsitteiden ajatella asettuvan vastaamaan diegesiksen ja mimesiksen klassisen kahtiajaon ääripäitä siten, että mimesis on suora puhujan aktuaalinen sanominen, kuten dialogina esitetyssä tekstissä, ja diegesis on kertojan kuvausta epäsuoran esityksen keinoin. Kahtiajako ei kuitenkaan tarkoita asetelmaa, jossa kerronta olisi vain toisen käsityksen mukainen, vaan käsitteiden avulla voidaan tarkastella, missä määrin teksti pyrkii korostamaan kertojan läsnäoloa ja etäisyyttä kerronnan kohteesta ja missä määrin taas pyrkii antamaan vaikutelman henkilön puheen ja ajatusten esittämisestä sellaisenaan, kerronnan kohteeseen eläytyen. (Nykänen & Koivisto 2013, 42.)

Modernismin suosimat vapaa epäsuora esitys ja tajunnanvirtatekniikka siirsivät tutkimuksen painopisteen fiktiivisestä puheesta henkilöhahmon sisäiseen puheeseen, jolloin dialogi, kirjallisen puheen konventionaalinen tyyppitapaus, syrjäytyi tutkimuksen laitamille. (Nykänen & Koivisto 2013, 43.) Vuoropuhelu on kuitenkin draaman peruselementti ja myös yksi fiktion vakiintuneimmista esitysmuodoista. Dialogi (lat. *dialogus* < kr. *dialogos*) tarkoittaa keskustelua tai vuoropuhelua, jossa henkilöhahmot vaihtavat mielipiteitä. Kaunokirjallinen puhe esitetään usein nimenomaan dialogina, jossa kahden tai useamman henkilön repliikit seuraavat toisiaan. (Nykänen & Koivisto 2013, 11.) Kohdeteokseni kerronnassa dialogia on kahden tai useamman puhujan keskusteluissa. Sisäinen puhe ja erityisesti tajunnanvirtamainen kerronta jää vähemmälle.

Dialogin tunnistettavuus syntyy henkilöhahmon puheen suorasta esityksestä, joka yleensä on erotettu ympäröivästä kerronnasta esimerkiksi lainausmerkeillä tai hakasulkeilla. Myös ajatusviiva, kaksoispiste tai puhujan nimeäminen ennen repliikkiä voivat olla osoittamassa dialogia. (Page 1973, 26.) Dialogissa yksittäiset repliikit

ovat aina jonkin tietyn henkilöihahmon puhetta. Puhuja voidaan määrittää johtolauseessa, jonka katsotaankin olevan yksi johtolauseen keskeisistä tehtävistä. (VISK § 1476.) Kohdeteoksissani dialogia ympäröivästä kerronnasta erottavana merkinä on ajatusviiva, joka aloittaa uuden rivin, kun puheenvuoro alkaa kertojan johtolauseen jälkeen tai puheenvuoro jatkuu toisen henkilöihahmon puheenvuoron perään. Samalla käytetään rivinvaihdosta eriyttämässä puheenvuoroja toisistaan. Rivinvaihdos on yksi dialogin perustavimmista konventioista, kun erotetaan repliikki seuraavan puhujan repliikista (Nykänen & Koivisto 2013, 12). Kohdeteoksissani rivinvaihdosta käytetään erottavana tekijänä, kun dialogissa keskustelijat puhuvat vuorotellen. Sen sijaan kohdissa, joissa kertojan sanomaa, esimerkiksi kertojan esittämää henkilökuvausta, korostetaan lisäämällä aiheeseen henkilöihahmon puhetta, ajatusviivalla tekstistä erotettu puheenvuoro saattaa vaihtelevasti jatkaa asiaa samalla riviltä, ja sen esimerkinomaisuutta voidaan korostaa myös erottamalla kertojan selostus päättämällä se kaksoispisteeseen ennen puheenvuoroa aloittavaa ajatusviivaa.

Kaikki tuollainen oli saanut Jussin eräänlaiseen hiljaiseen vastarintaasenteeseen kylää ja kyläläisiä kohtaan. Niinpä hän noiden mieleen nousseiden kiusallisten ajatusten vuoksi vastasi nytkin niin kuin kyläläisten yhteiseen hymyyn: – Mistäs meikäläinen sitten säästäis jollei syömisestä. (TPA 1959, 12.)

Tavallisesti kaunokirjallista puhetta edeltää tai seuraa tällainen johtolause, jossa kertoja nimeää puhujan. Tässä yhteydessä kertoja usein myös ilmaisee yksityiskohtia puhujan sanonnan tavasta, puheen rytmistä, äänensävyistä tai puheen oheistoiminnoista samalla tavalla kuin se olisi esitetty draaman näyttämöohjeissa. (Nykänen & Koivisto 2013, 11; Page 1973, 26.) Tällaiset dialogia edeltävässä johtolauseessa kertojan tarjoamat tiedot puhetilanteesta luovat ympäristön tulevalle sananvaihdolle. Kohdeteoksissani kertojan esitys dialogia ympäröivästä tilanteesta ja toisaalta dialogin puhujien tunnetilasta johtaa kerrontaa voimakkaasti, vaikka dialogina esitetty keskustelu osaltaan edistääkin tapahtumien kulkua.

Kertovassa fiktiossa dialogin asema on niin vakiintunut, että merkintätapoihin kiinnitetään yleensä huomiota vasta, kun niiden konventionaalisia tapoja rikotaan (Nykänen & Koivisto 2013, 12). Dialogi ei aina olekaan erotettavissa sitä kehystävästä kerronnasta niin hyvin kuin klassisen narratologian mallinnukset antavat ymmärtää, vaan kerronnan eri esitystavat toimivat kirjallisessa teoksessa enemmän tai vähemmän yhteistyössä. Näin kertomuksentutkimukseenkin on tullut puhetilanteiden kontekstuaalista tulkintaa korostavia malleja, jotka pyrkivät irtautumaan liian muodollisesta luokittelusta. (Nykänen & Koivisto 2013, 43.) Kohdeteokseni kertojan äänessä oleva kerronnan tyyli vaikuttaa paikoin sisäiseltä puheelta, mutta se on kuitenkin katsottava kaikkitietävän kertojan puheeksi asiayhteyden vuoksi. Sen sijaan joissain harvoissa kohdissa dialogin tavoin ajatusviivalla tekstistä erotettu vuorosana on joskus ajateltava sisäiseksi puheeksi sitä ympäröivän tekstin vuoksi.

Hän katsoi sivulleen ja näki, miten Osku oli kietonut kätensä Aunen selän taakse ja hänen sormensa pelasivat kainalon kautta Aunen rinnan syrjässä. Akseli tajusi että Osku käytti suosionosoitusten melua hyväkseen.

- Se piru kourii sitä..." (TPA1, 325.)

Akselin kommentin jälkeen kuvattu tilanne jatkuu muiden huomaamatta, ja erityisesti se, että kukaan ei kiinnitä huomiota Akselin kommenttiin, ilmaisee, ettei hän sanonut sitä muille kuin itselleen.

Kohdeteokseni kertoja on runsassanainen edistäjä tapahtumien kulussa ja on vahvasti esillä henkilöhahmojen tunnekokemuksissa. Tunteiden ilmaisu fyysisten reaktioiden kuvaamisella on erittäin yksityiskohtaista, ja siksi kertojan tapa kuvata ulkopuolelta henkilöhahmon kokemaa tunnetta muodostuu ensisijaiseksi tutkimuskohdekseni. Dialogin yhteydessä kertoja kuvaa henkilöhahmojen tunteita johtolauseissa määrittelemällä esimerkiksi sanonnan tapaa, äänensävyä tai sitä, mitä henkilöhahmo puhuessaan tekee.

4 TUNTEIDEN KUVAUS TEOKSISSA

Tutkielmani analyysissä seuran tunteiden kuvausta henkilöhahmojen elämän käännekohtista poimittujen esimerkkien valossa. Tässä yhteydessä katson elämän käännekohtiksi torpan ja sen viljelysten perustamiseen liittyviä tapahtumia, mutta myös perheen perustamiseen liittyviä tapahtumia, sillä aikakauden oletusarvon mukaan torpassa täytyi olla emäntä ja lapsia. Järjestän aineistoni käsittelyä henkilöhahmojen tunnehistorioita seuraten, tukenani edellä teoriaosassa esittämäni Nussbaumin ja Lyytikäisen ajatus elämän keskeisistä tapahtumista luomassa henkilöhahmon tunnehistoriaa kertomukseksi. Aineiston käsittely kronologisessa järjestyksessä on tarpeen myös siksi, että tapahtumat luovat tunnereaktioiden syy-seuraussuhteita, kun tunne-episodit muodostavat tunnehistoriaan pysyvämpiä tunteita, jotka sitten nousevat pintaan uudelleen ja vaikuttavat osaltaan uusissa tunne-episodeissa. Analyysissäni seuran kummankin henkilöhahmon tunnehistoriallista polkua omanaan analysoidesani heidän tunne-episodejaan miehinä, puolisoina ja isinä. Torpan isännyyden osalta nämä tunnehistorialliset polut seuraavat toki toisiaan ja osin limittyvätkin päällekkäisinä toisiinsa, sillä Akseli alkaa aikaisessa vaiheessa kantamaan vastuuta torpan hoidosta ja talon taksvärkistä vanhempiensa puolesta. Tarkastelun päällekkäisyyttä analyysiesimerkeissä aiheuttaa tietysti myös se, että Jussi on Akselin isä.

4.1 Torpan perustamisen aika

Jussin tunnehistoriassa rakkautta kuvataan hyvin vähän. Hän on kertomuksen alussa jo naimisissa, joten parisuhteen alkutaivalta ei teoksessa kuvata. Jussin osalta rakkaus piiloutuu huolenpidon ja toisaalta myös huolen taakse. Akselin rakkauselämää sen

sijaan kuvataan enemmän, ja se onkin tutkielmani kannalta merkityksellinen tapahtumaketju, sillä se määrittää teoksen ajallisena ja paikallisena tapahtumaympäristönä toimivan torpan tulevaisuutta. Kummallakin miehellä on siihen vahva topofiilinen side. Torpan tunnejatkuun katson kuuluvaksi ensin torpan hankkimisen perheen kodiksi ja perheen elättämiseksi, ja siitä eteenpäin jatkuun kuuluvat huolet torpan ja sen viljelysten hoidosta sekä erityisesti torpan sopimuksen menettämisestä. Teoksen tapahtuma-aikana torpparilaki antoi luvan häätää torpparin asumastaan talosta vähäisilläkin perusteilla, joten pelko sopimuksen menettämisestä oli hyvin perusteltu ja loi jännitteitä torpan varsinaista omistajaa, pappilaa, kohtaan. Tämä pelko on pysyvä tunne, joka osaltaan vaikuttaa taustatunteena äkillisissä tunne-episodeissa.

Torpparisopimuksen tarina alkaa pappilassa, josta Jussin täytyy pyytää torpan lupaa. Pappila esiintyy Jussille auktoriteettina, ja kulkiessaan sisälle pappilaan Jussi käyttääkin keittiön portaita. Pääovi on hänestä paremman väen ovi, ja kulku pappilaan ei ole Jussin arkea.

Hän oli pappilan vuosimies, ja siksi hän meni sisään keittiön portaista. Hän näkyi aristelevan jopa tätäkin tietä. Keittiössä hän otti nöyrästi lakin päästään ja sanoi pöydän ääressä alkusyksyn sunnuntai-iltapäivää nojailleen kuluttavalle palvelijalle:

-Onko rovasti tullu?

-Mitäs sillä teet?

-Olis asiaa. Menisikkös kysyyn ottasko se vastaan.

Palvelija lähti ja Jussi jäi odottamaan. Hän oli selvästi hermostunut. Palvelija palasi ja sanoi laiskasti:

-Me työhuoneeseen.

Piika tuntui olevan täällä niin kuin kotonaan, mutta Jussi sensijaan oli levoton ja aristeleva. (TPA, 9.)

Katkelmassa kertoja kuvaa Jussia ulkoapäin ja kertoo, että tämä näyttää aristelevan. Kertoja ei kuitenkaan selitä vielä tarkemmin ruumiin eleitä, vaan mainitsee nöyrän lakin riisumiseen. Katkelman lopussa kertoja taas kuvaa Jussin olevan levoton ja aristeleva ja huomauttaa tässä yhteydessä kuin Jussin olemuksen vertailuksi, että piika tuntuu olevan kuin kotonaan. Kertojan mukaan Jussi pitää itseään talon väkeä arvottomampana, eikä siksi käytä pääovea. Tunnetilaan vaikuttaa myös asian arkaluonteisuus, sillä on julkeaa mennä pyytämään maata torppaa varten, joten pelko roivastin reaktiostakin on aiheellinen. Päätäväisyys kuitenkin voittaa, vaikka kertoja jatkaakin mainitsemalla Jussin nöyrän olemuksen:

Jussi seiso i ovipielessä. Olemuksesta paistoi nöyrä arkuus läpi väkinäisen ja pingottuneen päättäväisyyden:

-Herra rovasti. Olis semmosta asiaa... Minä ny näin pyhäpäivänä...

Jussin oli vaikeata sanoa asiaansa, ja rovestin väsynyt tyytymättömyys lisääntyi.

-Minä olen ajatellu... Kun näin naineena on vuosimiehenä semmosta. Jos rovasti antas minulle sen suon.

--

-Älä hyvä poika puhu sellaisia... Raakaan suohon torpan? Ja mikä sinun tässä on ollessa?

Mies taisteli itsensä kanssa. Näkyi selvästi, että rovestin kiusaaminen oli hänestä vaikeata, mutta silmiin ilmestyi kuitenkin päättäväinen ilme:

-Ei mikään... Mutta kun on perheellisen vähän semmosta. Ja minä ottaisin mielelläni... Tällai vuosimiehenä ei oikein

saa mitään. Ei pääse niin kuin yrittään. Mutta torpassa saisi kokoon enemmän. (TPA1, 9)

Pappilan tapahtuma luo alkupisteen tunneatkumolle, jossa pysyväksi tunteeksi muodostuu pelko torpparin sopimuksen menettämisestä. Teoksen alussa laskelmoivasti suota tutkiva Jussi on asiassaan toiveikas, mutta kantaa silti huolta jo maata kysyessään, ja vaikka hyväntahtoiselta vanhalta rovestilta lupa heltiääkin, ymmärtää Jussi, että ajan hengen mukaan torpparilaki koskee häntäkin. Siksi Jussi pitääkin erityisen tärkeänä, että sovitusta tehdään virallinen paperi, vaikka rovasti pitää sopimuksen kirjoittamista kovin kiireettömänä asiana (TPA1, 9-11).

Pelko varjostaa torpan rakentamista myös taloudellisen huolen muodossa, sillä sen rakentaminen tuottavaksi maatilaksi vaatii vuosien työn. Rakennuspuuhassaan Jussi horjahtaa pieneen epäasiallisuuteen ja tekee torpasta normaalia suuremman (TPA1, 16). Kuluja hän pyrkii välttämään viimeiseen asti ja onkin säästäväinen jopa niin pitkälle, että se aiheuttaa puolison kanssa riitaa.

Kala oli tuohisessa voirasiassa niin kuin parempikin särvin. Alma olisi kyllä hankkinut siihen voita, mutta jo arasti esitetty ehdotuskin nosti rypyt miehen silmien väliin. Sinisessä, vahvalasisessa pullossa oleva piimäkin oli vedellä jatkettua. Sillä Jussi oli nuuka. Sellainen hän oli ollut aina, ja nyt vielä enemmän, kun suo vaati vuosiksi miehen tuottamattoman työn. (TPA1, 13.)

Kertoja kuvaa ärtymystä vain silmien väliin nousevilla rypyillä. Se kuvaakin eloisesti vaiteliaan mielen mielenlaatua, eikä tunne vaadi tarkempaa selitystä.

Rakennustyön kulujen seuraaminen lisää Jussin ärtymystä tuhlailua kohtaan, ja hän suutahtaakin puolisolleen Almalle:

Jussi laski laskemistaan, mutta summa ei siitä suurentunut. Kuinkahan mahtaa riittää? Mielen valtasi ärtynyt, ahdistava huoli. Tupaan tullessaan hän näki, miten Alma kaatoi maitoa pataan siellä kiehuvien lohkopurunoiden joukkoon. Alma hätkähti Jussin äänen yllättävää kiukkua:

-Äläs lorota sitä niin rohkeesti... Se on ostosessa kanssa.

Alman silmiin ilmestyi hieman pelokas, mutta samalla masentuneen tuntuinen ilme.

-No, ei tätä ny voi paljoksi sanoo... Sama se on sitten vaikka jättää panemata vallan.

-Jättää sitten... Mutta rahat on kohta menneet sen pitkän sinisen tien ja silloin on ostelemiset lopussa. (TPA1, 52.)

Jussi on fokalisoijana katkelman alussa ja kysyy kysymyksensä ”-Kuinkahan mahtaa riittää?” itseltään. Sisäinen puhe muuttuu kaikkitietävän kertojan puheeksi, joka fokalisoii Jussia sisältä, kun hänen mielensä valtaa ärtynyt, ahdistava huoli. Nyt ärtymystä ei kuvastakaan kulmien kurtistus, vaan äkäinen lausahdus esitetään dialogina. Jussin nuukuus nousee kertomuksen monessa kohdassa miltei määräävimmäksi luonteenpiirteeksi. Kun torppaan täytyy hankkia hevonen, tulee hevoskaupasta hänen heikko kohtansa. Jussi pyytää kaupantekoon puhemiehekseen Oton, joka saakin hintaa laskettua, ja Jussi tekee erinomaiset kaupat. Onnistunut kauppa nosti mielialaa niin, että Jussi harkitsee Oton palkitsemista. Rahahuoli painaa kuitenkin tätäkin päätöstä, mutta ajatus omasta hevosesta ratkaisee Jussin ristiriitaiset pohdinnat:

- - hiljalleen hän oli alkanut tajuta että Otto hänelle kaupan oli puhunut, ja pitkän matkaa, ainakin kilometrin verran, hän kamppaili mielessään ostaisiko tälle puolen kannun pullon. Monta kertaa hän jo aukaisi suunsa, mutta viime hetkellä tuli aina mieleen mitä kaikkea silläkin rahalla saisi. Sitten hevonen läheni häntä ja hamusi hänen olkapäätään ja Jussi tunsu suuren hyvänmielen aallon kulkevan lävitseen. Mies siinä menee ja taluttaa omaa hevostaan. Hän ei enää ole mikään renkipahainen, vaan mies, jolla on hevonen. Ikioma hevonen, jolle voi sanoa:

-Noh... äläs ny niin liki tuppaa. (TPA1, 50).

Ajatus omasta hevosesta aiheuttaa Jussille teoksen kontekstissa poikkeavan positiivisen hyvänmielen tuntemuksen, jonka kertoja nimeää sisäiseksi hyvänmielen aaloksi. Ruumiillista tuntemusta ei kuvata ulkoisesti ilmentyvänä liikkeenä tai ilmeenä.

Tunteen voima jää muutenkin sisäiseksi kokemukseksi, kun Jussi sanookin tunteellisten sanojen sijaan hevoselle lempeän torun.

Kertomuksen kehyksessä säästäväisyys on tärkeä tavoite, ja taloudellinen huoli tuo välillä koomillisuuttakin pariskunnan välisiin tunne-episodeihin.

Ruista tuli oikein mukavasti

--

-No olekkos ny tyytyväinen?

-Olishan sitä ny saanu rohkeemminkin tulla.

Niin, sellainen hiljainen mieltä kalvava ahneus seurasi Jussia hautaan asti. Mutta Alma löysi puheesta sopivan tilaisuuden ilmaista jotakin mikä ei tuntunut olevan aivan helppoa:

-Ei sitä liiaksi ole... Jos tulee lisää syöjiä. (TPA1, 58.)

Alman toiveesta syntyvyyden rajoittamisesta oli päätetty luopua (TPA1, 58). Jussi on epäröinyt, koska Alman olisi sitten jäätävä pois työstä. Kyseisessä kohdassa kertoja kuvaakin, etteivät Jussin tunteet tulevasta perheenlisäyksestä ole aivan selviä:

Nyt kun se oli lopulta edessä, Jussi ei tuntenut pelkästään iloa. Alma odottikin ilmeettömänä Jussin asiaan suhtautumista.

-Vai niin... No, olekkos varma kanssa?

-Ei sitä tarvitte enää epäillä.

-Koska se sitten niin kun tulis?

-Keväällä... joskus.

-Jaaha... jaaha... No aika pitkälti talveen sinä silti voit käydä työssä. (TPA1, 58.)

Jussin pelko tulojen vähentymisestä varjostaa iloista perhetapahtumaakin, mutta kevenee kuitenkin, kun asiaa ajattelee tarkemmin. Seuraavassa esimerkissä dialogissa todetaan, että lapsentulo ei harmita, sillä se on jo ajankohtaista. Kertoja fokalisoi Jussia ja kommentoiden tunnetta myös sisältä ja selitellen positiivisen mielenlaadun syy-seuraussuhdetta siten, että Jussi saa seuraavassa esimerkissä ajatuksensa käännettyä myötämieliseksi ajatellessaan lapsen olevan mahdollisesti poika. Dialogi

ilmentää Jussin mielenlaadun keveyttä, kun hän leikkisästi liittää myös talon hevosen tiinehtymisen samaan ilonaiheeseen:

-Harmittaako sinua?

-Se ... Kun laps tulee.

-E... Eei... Mitäs se... Kyllähän se ny jo aika on.

Ajatukseen totuttuaan Jussi ei sitä todellakaan enää vierastanut. Oli mukavaakin ajatella lasta, ja uudisviljelijänä hän rikkeettömästi ajatteli sitä pojaksi.

-Kyllä se Liisakin ny vihdon viimmen tiine on. Näyttää olevan äreetä meininkiä sen asian kanssa tässä torpassa. (TPA1, 59.)

Kuitenkin Jussi vielä ennen nukkumaan menoa sanoo Almalle hieman huolekaalla äänellä: “-Kuinkahan vaan sitten elämisen kanssa... kun tulo loppuu.” (TPA1, 59.)

Raskauden edetessä Alma alkaa vaatia vauvaa varten torppaan, porstuanperäkamariin klahvipiironkia. Pyynnön taustalla vaikuttaa huoli kyläläisten puheista, joissa Jussia ilkuttiin nuukuudesta. Kertoja kuvaa Jussin olevan ensin välinpitämätön mutta muuttavan sitten mielensä. Jussin tuntemukset eivät purkaudu dialogina, vaan fokalisaatio säilyy kertojalla, joka nimeää tunteen ja kuvaa sen voimakkuutta vain huomauttamalla, ettei tälle omalla painollaan kehittyvälle tapahtumalle ollut mitään tehtävissä.

Aluksi Jussi ei pitänyt pyyntöä edes hymähdyksen arvoisena. Mutta vastustus heikkeni sitä mukaa kuin Alman raskaus edistyi. Yhä pelokkaammin hän oli alkanut tiedustella Alman vointia. Lopulta hän myöntyi hankkimaan piirongin.

Raskauden salaperäinen mahti taivutti Jussin niskan. Hän pelkäsi niin kuin luonnonlapsi pelkää niitä voimia, joille ei mitään mahda. Piironki oli suoranainen uhri sille tapahtumalle, joka kehittyi omalla painollaan, häneltä kysymättä ja hänestä välittämättä. (TPA1, 59-60.)

Kertoja vielä huomauttaa Jussin huolten olevan kaksinkertaiset, kun pitää pelätä niin puolison kuin hevosenkin puolesta:

Liisa oli todellakin tiine ja Jussi ajeli sillä varovasti. Päivän sai pelätä hevosta ja kotiin mennessä kalvoi mieltä huoli, että olisikohan siellä jotakin tapahtunut. Hän oli jo tottunut ovea avatessaan valmistautumaan mihin hyvänsä, mutta aina hän huokaisten sai todeta että pelko oli ollut turha. (TPA1, 61.)

Syntymän hetken kohdatessa kertoja kuvaa Jussin juoksevan kesken syönnin kätilöä hakemaan. Synnytyksen aiheuttamaa tunnekuohua ei muuten eritellä, mutta kertoja huomauttaa kuitenkin, että Priita aiheuttaa Jussissa pelokasta kunnioitusta. Jussin pelontunteet joutuvat puristumaan dialogin muotoon. Hän ei tunnetta nimeä, mutta puhe muuttuu katkonaiseksi ja hän pyytää toistuvasti Priitaa tulemaan heti, lisäten vielä, *ettei vaan mitään...* Sekin lause jää Jussilta kesken, kun Priita verkkaisesti arvioi tilannetta:

Kun Jussi lakki kädessä lähti juoksemaan kylää kohti, oli hänen suupielensä vielä mämmissä, jonka syönni oli keskeytynyt polttojen alkaessa. Asumusten tultua näkyviin hän lakasi sentään juoksemasta. Onneksi Priita oli kotona. Hän oli hiukan miesmäinen nainen, tyyli ja suoraluontoinen, ja Jussinkin levottomuuteen sekaantui hienoinen pelokas kunnioitus Priitaa kohtaan, kun hän astui sisään:

-Noin... tulisko Priita meille... ny heti.

Priita katsoi häntä arvioivalla katseella.

-Mikäs siellä sitten on?

-Tota... minä luulen... taitaa ny olla ajaat. Jos tulisitte heti... ettei vaan mitään...

Seuraavassa esimerkissä Priita on määrännyt Jussin menemään kotiinsa edeltä ja luvannut itse tulla perässä. Jussin huolta kotimatalla ilmaistaan kertomalla epäsuorasti, että hän koettaa jopa rakennuksen ilmeestä päätellä, mitä siellä on tapahtunut. Kotiin päästyään Jussin pelko Alman puolesta ei hälvene, vaikka Alman tila on sillä aikaa rauhoittunut. Kertojafokalisaatio vaihtuu dialogiksi, kun Jussi ihmettelee Alman tilaa. Dialogi ei kerro Jussin tunteesta, vaan siirtyy tunteiden kuvaamisen sijaan tarpeelliseen tehtävään, tulen tekoon, jossa Jussia tilanteessa edelleen jäytävä pelon tunne tekee hänet aivan toistaitoiseksi:

Siellä ei kuitenkaan ollut tapahtunut mitään. Alma istui penkillä aivan tavallisessa tilassaan.

-No eikös sinua enää poltakkan?

-Eihän se yhtä mittaa... Tee sinä valkee ja pane pataan vettä.

Jussi alkoi touhuta. Tuli ei ottanut viritäkseen. Mikä senkin nyt oli? – Jussi koetti auttaa, mutta oli aivan toistaintoinen. Hän kyseli yhtämittaa Alman vointia, niin että tämä lopulta hermostui. Vähä vähältä poltot kovenivat ja tihenivät. Jussi meni ulos riihen nurkalle, josta näki kauemmaksi tiellä.

-Missä se ämmäkin klehjaa... (TPA1, 61.)

Kohtauksen lopussa kertoja kertoo Jussin taas kyselevän Alman vointia. Kun Alma sitten tähän hermostuu, lähtee Jussi ulos Priitaa etsimään. Hän piilottaa pelkonsa ärtyneen sävyiseen sisäiseen puheeseen ollessaan yksin ulkona. Tunnetta ei kuvata kertojan toimesta johtolauseessa, vaan se jää pelkän puheenvuoron varaan. Ulos mennessään Jussi samalla siirtää itsensä sivummalle tilanteesta ja huolen aiheuttajasta. Varsinaisen synnytyksen ajaksikin Priita määrää Jussin ulos, kuitenkin huutomatkan päähän. Kertoja kuvaa ylhäältäpäin Jussin toimia ulkona: "Kauan Jussi kierteli pihaa. Hän korjasi sonnan tallista ja navetasta, käänsi reen ja teki yhtä ja toista tarpeetonta." (TPA1 ,63.) Niissä ei ole paljoakaan ajatusta mukana, mikä sanattomasti ilmaisee miehen olevan aiemmin esimerkin mukaisesti edelleen huolesta toistaitoinen.

Kun lapsi sitten on syntynyt, pääsee Jussikin takaisin sisään. Kertoja kuvaa ensin tilanteen Jussin ja Alman tapaamisesta ulkopuolelta, kuvaten Jussin hymyä hämilliseksi, ilman tarkempaa kuvausta. Jännitteinen dialogi ei esitä oikein mitään tunnetta, vaan typistyy Jussin tarkistukseen Almalta lapsen sukupuolesta ja Priitalta lapsen terveydestä.

Alma makasi sängyssä voipuneena. Väsyneesti hän vastasi Jussin hämilliseen hymyyn.

-Kumpi se on?

-Poika.

- -

-Onko se terve? kysyi Jussi Priitalta.

- On niin. Ja aika möllikkä. Kunnei sulla ole edes puntaria. Kyllä ylitte kymmenen naulan on kumminkin. Kädetkin on kun että miehellä ja munatkin niin että sais siitä paikasta riiuulle lähtee. Jussia nauratti, ei niinkään paljon Priitan puheet kuin vapautumisen ja helpotuksen tunne. Priita komensi hänet jättämään Alman rauhaan ja auttamaan häntä huushollinteossa. Kai minun täytyy lypsää ne lehmätkin.

-No, jos Priita lypsää, vaikka kyllä se minultakin kävis. (TPA1,63.)

Kertoja nimeää Jussin nauruna purkautuvat tunteet vapautuneisuuden ja helpotuksen tunteiksi, puuttumatta enempiä tunteiden sisäisiin tai ulkoisiin vaikutuksiin. Johtolauseen kautta päästään tunteesta taas arkisiin tehtäviin ja talonpitoon. Priitan lähdön jälkeen lapsi saa nimensä Jussin ja Alman varsin vähäsanaisessa keskustelussa:

Kun Prita oli lähtenyt, Jussi istui Alman sängyn jalkopäähän. Poika alkoi pitää pientä kräninää ja heilutti nyrkkejään.

-Mitäs Akseli?

-Joko sillä ny nimikin on?

-Se on ollu jo kauan. Se on Akseli Johannes.

Alma ei väittänyt vastaan.

- -

-Katto ny tota pientä nyrkkiä.

Jussi hymyili. Hämillistä, typeräntuntuista hymyä. (TPA1, 64.)

Dialogi ei kuvaa tunteita, mutta Alman kommentti lapsen nyrkistä saa Jussissa aikaan vain hymyn, jota kertoja kuvaa typerän tuntuiseksi.

Vanhan rovastin kuolema on Jussin torpparitarinan suurimpia käännekohtia. Rovastin vaihtuminen uuteen kirkkoherraan merkitsi sitä, että Jussin oli saatava uudelta kirkkoherralta sopimus torpasta. Kuolema ei tullut yllätyksenä, sillä rovasti oli jonkin aikaa sairastanut. Rovastin kuolema nostaa Jussin pysyvien tunteiden rekisteristä mieleen pelon ja epävarmuuden. Dialogissa se purkautuu suuttumuksena, kun huolen laatua täytyy selittää Almalle:

-Niin... Kuinka ny sitten vaan mahtaa käydä?

-Kai se vanhallansa menee. Miksikä se siitä muuttuisi.

-Miksikä... ihan miksikä hyvänsä. Tää kontrahti on Valleenin elinaikanen taikka hänen hallintansa aikanen. Seuraavaa se ei millään lailla velvota mihinkään. (TPA1, 79.)

Kertoja selittää asian taustaksi, että muutama vuosi aiemmin oli laki myöntänyt kirkollisten virkatalojen haltijoille oikeuden tehdä viisikymmenvuotisia torpansopimuksia. Jussin mielen valtaa jonkinlainen katkeruus ja katumus siitä, että hän oli aiemmin rovastilta pyytänyt sellaista, mutta rovasti oli ollut haluton lähinnä siitä syystä, että hän tiesi kirkkoneuvoston arvostelleen hänen kykyään hoitaa virkataloa. Jussi ei ehtinyt saamaan rovastia tekemään sopimusta, vaikka tämä myöntäväinen olikin lopulta. Kertoja kuvaa Jussin mielenliikkeitä sisältä päin:

Mutta kun Jussi hädissään oli jatkanut ahdistelua, hän oli ollut myöntäväinen, mutta lykännyt sopimuksentekoa joka kerta. Kun hän oli joutunut vuoteeseen, Jussi ei enää

kehdannut sitä pyytää, koska se olisi tuntunut aivan kuin huomautukselta että rovasti pian kuolee. (TPA1, 79-78.)

Kertoja antaa ymmärtää, että Jussin jonkinlainen hienovaraisuus heikkovointista rovastia kohtaan on maksanut hänelle torpan sopimuksen. Nyt uusi täytyisi saada uudelta papilta, joka on muuttanut pitäjään rovastin seuraajaksi. Niinpä Jussin on mentävä tapaamaan uutta pappia sopimuksen tekemiseksi:

Tietysti ujoudestakin hermostuneena, mutta myös levottomana asian luonnistumisen vuoksi. Kirkkoherra nousi.

-Hyvää iltaa... Tervetuloa...

Hän ojensi kätensä tervehdykseen, mutta Jussi ei aluksi ymmärtänyt tarttua siihen. Huolimatta kansanomaisuudestaan Valleeni ei milloinkaan tervehtinyt alustalaisia kädestä sen paremmin kuin kukaan muukaan herra Jussin elämänpiirissä. Jussi katsoi silmiään räpytellen kirkkoherran ojennettua kättä, meni aivan hämilleen, ojensi jo sitten kätensä, mutta veti kuitenkin vielä pelokkaasti takaisin. Sitten hän hätäisesti tarttui käteen, siirteli levottomana jalkojaan tavoitellen jonkinlaista kumarrustakin, joka kuitenkin neuvottomuuden vuoksi sekosi epäselviksi ja nykiviksi

ruumiinliikkeiksi ... Suusta kuului jotakin käsittämätöntä:

-...mmm...mmm...ta.

Myös kirkkoherra meni hämilleen. Hän punastui, tarttui nopeasti tuoliin ja tarjosi sitä Jus-sille, mutta se vain lisäsi molemminpuolista hämminkiä, koska sekin oli täysin vanhasta tavasta poikkeavaa. Istuihan Jussi lopulta, aivan tuolin kulmalle ja sellaiseen asentoon, että seisominen olisi tullut lopultakin paljon vaivattommaksi, koska hän ei uskaltanut istua koko ruumiinpainollaan vaan kannatteli itseään puoliksi, jolloin polvet joutuivat koville. (TPA1, 104-105.)

--

-Niin... Se olisi kovasti hyvä... Kun on kotona sitä pidetty... ja sillai asuttu että kauemmin pidettäisiin. (TPA1, 104-105.)

Katkelmassa kertoja kuvaa tilanteen etenemistä ulkoapäin. Kertoja selittää Jussin olevan hermostunut sekä ujoudesta että näin tärkeän asian hoitamisesta. Jussin hermostuneisuus ilmenee haparointina tilanteessa, kun hän ei tiedä, kuinka toimia. Kertoja selittää tätä Jussin hämmentynyttä reaktiota tilanteessa sillä, että uusi pappi toimii tilanteessa täysin odottamattomalla tavalla. Jussin varovaisuus istumisesta papin edessä ilmentää ajatusta, ettei hän ole papin kanssa samanarvoinen. Sopimusasiansa tueksi Jussi yrittääkin selittää, kuinka hyvin on pyrkinyt torppaa pitämään: pyrkien samalla tekemään itsestään kunnioitettavamman kirkkoherra silmissä. Dialogista käy ilmi, että pelon nostama hermostuneisuus tekee Jussin puheesta taas katkonaista, kuten aiemmissakin pelottavissa tilanteissa, esimerkiksi silloin, kun hän alun perin pyysi

torppaa vanhalta Valleenilta, kuin myös silloin, kun hänen täytyi pyytää Priitaa kätilöksi.

Jussin yrityksestä huolimatta torpan sopimus heikkenee, sillä uusi pappi ei uskalla tai osaa torppa-asioista tietämättömänä tehdä sopimusta itsenäisesti, ja Jussille luvataan vain väliaikainen sopimus epämääräisillä pykälillä. Kertoja kuvaakin hänen näkökulmastaan Jussin tyypertyneitä tunteita lyhyesti pelkoa ja epävarmuutta nimen: "Jussi ei ymmärtänyt heti täysin mitä kirkkoherra tarkoitti, mutta hän tajusi, että hänen pahin pelkonsa, epävarmuus, lisääntyisi (TPA1, 105)." Tämän jälkeen kertojan kuvaus vaihtuu taas seuraamaan tilannetta ulkoapäin ja erittelee tarkoin tunneryöpy aiheuttaman hämmennyksen ilmentymistä henkilöhahmojen kohtaamisessa. Kirkkoherran avuliaisuus ei suinkaan helpota tilanteen sekavuutta vaan hätäännyttää Jussia entisestään:

Jussi poistui pyörien ympäri ovenraossa ja vaihtaen lakkia sekä sopimuspaperia kädestä käteen saadakseen toisen niistä vapaaksi oven sulkemista varten, mikä pitkän hapuilun jälkeen viimein onnistuikin. Kirkkoherra riensi auttamaan, ja se hätäännytti Jussia vielä enemmän. Saatuaan lopulta kätensä vapaaksi hän työnsi ovea kiinni, mutta kun kirkkoherra myös oli tarttumaisillaan siihen, Jussi veti uudelleen oven auki tajuten vaistomaisesti, ettei sitä sopinutkaan painaa kiinni kirkkoherran nenän edessä. Sen jälkeen ovi kulki vielä pari kertaa edestakaisin, ja samalla kirkkoherran käsi vuoroin nousi ja vuoroin laski, ja kumpikin päästeli suustaan epämääräisiä äännähdyksiä, sen mukaan kuin olivat toistensa tarkoituksen tajuavinaan. Viimein ovi oli heidän välissään kiinni ja kumpikin lähti taholleen hämmentyneenä. (TPA1, 108-109.)

Kun osapuolet sitten eroavat, saa Jussi tilaa miettiä asiaa itsekseen kotimatalla. Kertoja kuvaa Jussin askeleita ja mielenliikkeitä kuin rinnakkain etenevinä tapahtumina:

Jussi käveli kotia kohti. Askel askeleelta, metri metriltä selkiintyi hänen hämmentynyt mielensä rauhallisesti arvioimaan tapahtunutta. Ja sen arvion tulos oli masentava. Sopimus oli huonontunut.

-Täytyy vielä kotona... Alman lukee paremmin...

Hän koetti toivoa, että uusi lukeminen toisi sopimuksesta esiin

jotakin helpottavaa. Alma näkikin Jussista heti etteivät asiat olleet hyvin. (TPA1, 109.)

Jussin pohdinta sopimuspaperin lukemista kotona esitetään sisäisenä puheena. Puheenvuorossa näkyy vähäinen toivo huolen keskellä, jos tilanne ei olisikaan niin paha. Lopussa fokalisoija on Alma, joka näkee miehestään heti, etteivät asiat ole hyvin. Kertoja tai Alma ei kuitenkaan kuvaa mitenkään, miten se on havaittavissa Jussin olemuksesta. Jonkin ajan kuluttua pappila päättääkin palauttaa Koskelan maata takaisin kirkolle.

Kirkkoherra oli käskenyt Jussin illalla kansliaan. Hän kuljeskeli levottomana huoneissa odotellen määräaika. Toisinaan häntä kiusasi se mitä piti tehdä, toisinaan se, että hän tunsu itsensä niin vaivautuneeksi ja pelokkaaksi. (TPA1, 214.)

Jussi on taas levoton, ja kertoja nimeää hänen tunteensa vaivaantuneeksi ja pelokkaaksi. Hän ei tiedä, miksi kirkkoherra on hänet luokseen kutsunut, mutta taas hän tuntee pelkoa, kuten aiemminkin kirkkoherraa odotellessa.

-Miten Koskelan terveyden laita on?

-Kyllä siinä tietämistä on... Selkä on vaan semmonen ja maha pitää peliänsä.

(TPA1, 215.)

--

-Mitä Koskela ajattelisi...? Kirkkoneuvostossa on esiintynyt mielipiteitä, että pappilan pitäisi saada hieman maata Koskelasta takaisin... Ei paljonkaan... Vain jonkin verran... Jussin ainoa vastaus oli:

-Jaa.

Nyt kirkkoherrakin meni vakavaksi. Nopeasti hän alkoi selittää:

-Minä tiedän että asia tuntuu Koskelasta ikävältä näin yhtäkkiä... Mutta ei kysymyksessä ole niinkään paljon, vain metsänpuoleinen osa suosta... laskuojasta alkaen. On tultu siihen käsitykseen, ettei virkatalo tällaisena seiso omilla jaloillaan... Mitä se nyt onkaan? Nelisen hehtaaria. . . Ei enempää.

-Se on rohkee kolmannes torpan maista. Ja puolet parhaasta maasta.

- - -

-Mutta jäähän Koskelalle vielä yllin kyllin. Minusta tuntuu että Koskelalle on oikeastaan hyväksi, jos työt vähenevät... Kun on terveys niin huono... (TPA1, 216.)

Kirkkoherra on juuri aiemmin kysynyt Jussin vointia, ja Jussi oli sen myöntänyt huonoksi. Siihen ja kirkkoneuvostoon vedoten voi kirkkoherra nyt selittää maan takaisin ottamista jotenkin hyväksi asiaksi. Ryhdistäytymisyriytyksestä huolimatta Jussin puhe muuttuu taas katkonaiseksi, kun yrittää selittää muutoksen kohtuuttomia vaikutuksia heidän torppansa elämään, mutta lopulta tajuaa keskustelun olevan hyödytön ja lähtee.

Jussi koetti suoristua ja näyttää reippaalta:

-Niin. Kyllähän siinä... Mutta tässä vielä sentään ... Ja pojaatkin pian isoja... Mutta jos kerran viedään, nin ei mun sitten mikään parane... Annettavahan se on niin... Aattelin vaan... Kuma silloin tein... että niin kun... Mutta ei siinä sitten mikään parane... Jos kerran viedään niin... (TPA1, 216.)

Kotona Jussin tunne muuttuu katkeruudeksi. Sanoja ei tunteen kuvaamiseksi löydy, ja Jussi kohdistaaakin turhautumistaan sen hetkisiin kylän tapahtumiin: " -Tehköön vaan palokunnontalonsa. Se on nyt samantekevää kuinka ollaan... Maat on ny

ryöstetty. Ei meiltä ny enää ole paljon ottamista (TPA1, 217).” Akselin tunteen kertoja nimeää vihaksi, joka syntyy nimenomaan äidin hädästä:

Viha alkoi versota siitä kun hän näki äitinsä uunin nurkassa esiliinaa silmilleen painaen. Isän hätä ei häntä niinkään satuttanut. Hän ei pitänyt isän epätoivosta, minkä lisäksi hän oli alkanut vieroksuvammin suhtautua tämän nuukuuteen ja ahneuteen, ja sen syyksi hän laski suuren osan isän katkeruudestakin. Hän olisi tahtonut lohduttaa äitiä, mutta koska hän oli seitsentoistavuotias hämäläinen torpparin poika, lohduttaminen kutistui melkein pä vain vihaisella äänellä ilmaistuksi paheksumiseksi:

-Miksikä semmosta poraatte? Ei se siitä parane. (TPA1, 217–218.)

Kertoja fokalisoi Akselia sisältä ja Akselin näkökulmasta nimeää Jussin tunteen katkeruudeksi, jonka aiheuttavat Jussin nuukuus ja ahneus. Akselin puheenvuorossa välittyy viha, mutta ei se, että hän on äidin puolesta vihainen. Kertoja arvostelee Akselin kykyä ilmaista tunteitaan ja selittää sen olevan iän ja syntyperän aiheuttama vajavuus hänessä. Seuraavassa, jo tutkielman alussakin viittaamassani kohtauksessa nuori mies purkaa tunteensa työhön:

Akseli meni lapiolla puhdistamaan kesämaan ojia. Pian kuului navetan takaa mullan kumahtelua. Työn tahti oli tavallista kiukkuisempi. Muutamien vaaleiden, yksinäisten haivenien koristama alaleuka oli lujasti puristettu yläleukaan kiinni. Ja kun lapiosta lensi multaa saralle, kuului joka kerta vihainen tuhaus. Koskelassa kiukuteltiinkin työtä tekeväällä. (TPA1, 220.)

Tunne tekee työn tahdistaa kiukkuisen ja kertoja kuvaa ulkoapäin Akselin kasvoja, jotka fyysisellä toiminnalla, alaleuan puristumisella yläleukaan kiinni, esittävät vihan kokemusta, jota vahvistaa vielä työntahtinen vihainen tuhahtelu.

4.2 Akselin nousu torpan isännäksi

Torpan sopimuksen muutos vaatii Koskelan perheeltä enemmän työtä pappilassa. Jussin täytyy siirtää vastuuta pojille torpan töistä, kun Jussi ja Alma joutuvat olemaan päivät pappilassa. Työtä Akseli on oppinut tekemään pikkulapsesta alkaen, joten hevosen ostamisesta muodostuu Akselin elämässä aikuistumisriitti. Jussi ostaa varsan, koska sen sai halvemmalla kuin täysikasvuisen hevosen. Varsa pitää kouluttaa vetojuhhdaksi. Nuori hevonen ei suostu valjaisiin ilman taistelua. Jussi luopuu taistosta terveytensä vuoksi, mutta lopulta Akseli saa pakotettua hevosen aisoihin. Esimerkissä kertoja kuvaa ensin miehen ja hevosen taistelua ulkoapäin, tunteita ei kuvata, mutta

kun Akseli puhuu, tulee kirosana katkonaisena. Se luo mielikuvan kiukun jännittyneistä kasvoista, kun hän alkaa ohjeistaa pikkuveljeään Aleksia avuksi:

- - kun valjaat jälleen laskeutuivat selkään ja varsa alkoi reuhtoa, painoi Akseli väkisin sen pään rintaan. Se potki ja hyppi, mutta pysyi aisojen välissä, ja valjaat saatiin paikoilleen.

-Per...ke...le! Tässä yks hevonen puihin pannaan. Nyt rinnustin kiini., Aleks... ota ohjat valmiiksi ja anna mulle...

Rinnustin saatiin kiinni, ja vaikka tanner jytisi ja aisat sälähtelivät, niin lopulta hevonen oli kuin olikin valjastettu. (TPA1, 342.)

Akseli opettaa hevosen ajoon ja tekee sillä työtä muiden rinnalla. Kun Vikki pyytää Jussia myymään hevonen, tämä kieltäytyy lyhyesti ja viittaa Akseliin.

Jussi katsoi Akselia. Sitten hän sanoi:

-En minä myy... Ja minä olen sen luvannu pojaalle... Kysy siltä.

-No niin poika. Tee ensimmäinen hevoskauppas. Näytäs varsaa.

Akseli katsoi hetken isää. Oliko lupaus merkinnyt aivan selvää omistusoikeutta? Hän oli kuvitellut isän tarkoittaneen, että hän saisi varsan vain ajokiksi. Kun hän sitten varmistui että isä oli ollut tosissaan, sai mielihyvä hänet sanomaan hieman ylimielisesti:

-Kyllä kattoo sopii... Ja kauppakin tehdään, mutta siinä tarvitaan vaan Suomen seteleitä pieni tukko. (TPA1, 344.)

Kertoja kuvaa ensin Akselia ulkoapäin, kun hän katsoo isäänsä ja siirtyy sitten fokalisoimaan Akselin sisältäpäin ajatusten virtaa. Tunnetta ei nimetä, mutta sen voimallisuutta ilmaistaan sillä, ettei rahan omistaminen sitä korvaa:

Tämä hurjistui Akselin sanoista niin että alkoi huitoa käsillään ja rähähdellä. Hintahan oli järjetön. Niinhän se olikin, sillä ei Akseli todellakaan olisi Pokusta luopunut. Se oli hänen oma hevonsensa, eikä rahan omistaminen olisi korvannut sitä tunnetta, jota hän tunsu oikossaan levottomana ja vireänä liikehtivän varsan harjaa. (TPA1, 344-345.)

Keskustelu kaupanteosta paljastaa Akselille, että Jussi on antanut hevosen hänen omakseen, mistä Akseli tuntee ylimielisyydeksi muuttuvaa mielihyvää. Ajan kulttuurissa oma hevonen edustaa miehelle jonkinlainen merkkiä aikuisuudesta ja itsenäisyydestä. Kertoja kuvasi Jussinkin ensimmäisen hevosen oston yhteydessä tällaista hevosen merkitystä miehelle.

Akseli kosii Elinaa, kun he ovat tapailleet salassa jo jonkin aikaa. Kertoja kuvaa ulkoapäin heidän yhteistä hetkeään, menemättä sisäiseen kuvaukseen, ennen kuin Akseli sanoo tärkeät sanat:

Hämyisiä iltoja. Kävelyretkiä toinen toiseensa nojaten. Kiihkeitä syleilyjä Kivivuoren portaiden pimennoissa erottaessa. Kun asia täytyi sanoillakin ilmaista, lausui Akseli kerran:

-Kun minä tämmönen yksoikonen olen, niin minä olen ihan tosissani.

Se täytyi sanoa sillä tavalla. Elina, joka ei enää hävennyt tunteitaan, sanoi vain kuiskaten:

-Kyllä minä sen tiedän...

Mitään sen tarkempaa ei suunniteltu. Epämääräisesti Akseli ajatteli että isä nyt luopuisi torpasta. (TPA1, 435-346.)

Näin avioliitosta on sovittu. Kuten kertoja huomauttaakin, ei mitään tarkempaa sovittu. Sopimuksen synnyttyä kertoja mainitsee Akselin miettivän torpan omistajuutta. Se osoittaa Akselin tehneen päätökset avioliitosta. Tunteita ei kuvata kosintaan liittyen, ja kertoja vain mainitsee, että asia täytyy ilmaista sanoillakin.

Akselin ja Aunen aiemman suhteen paljastuminen Elinalle aiheuttaa Akselissa voimakkaan tunneryöpyn. Ensin mies varoo myöntämästä tietoa todeksi. Kertoja kuvaa ulkoa hänen kasvojensa kivettyvän ja ilmaisee tunteen lannistavuutta Akselin raskaalla hengenvedolla:

-Onko totta... että... sinä... sinä olet... ollu Aunen... Aunen... sulhanen?

Siinä se tuli. Salavihkaa pelätty isku, joka silloin tällöin oli tullut kiusaavana ajatuksiin. Ensin Akseli kysyi niin kuin hämmästyneenä:

-Sulhanen? Kuka semmosia on puhunu?

-Aune... on itte... sanonu... että.. että... olisi Aune saanu... sinun, jos olis tahtonu...
Kaikki valehtelevat..

-Oskari ja sinä... Mutta minulle on vihjailtu ... ja Mäkelän Aino... kertoi. Sano onko se totta?

Akseli katseli kasvot kivettyneinä järvelle. Raskaasti hän veti henkeä ja aikoi sanoa jotakin, mutta Elina alkoi katsella häntä kesken itkuaan - - (TPA1, 452.)

Elinan inttäessä suhteen laadusta tarkempia tietoja Akseli sanoo asian suoraan. Johtolauseessa kertoja kuvaa sanomisen tapaa tuskaiseksi ja karkeaksi, kun asiaa joudutaan käsittelemään. Kertoja huomauttaakin, ettei syy tuskalle ole katumus teosta vaan teon vaikutus Elinaan:

Pojan sanat tulivat tuskaisina ja karkeina, niin kuin hän olisi tuolla karkeudella ilmaissut onnettomuuden peruuttamattomuuden:

-Nain minä sitä... ei se siitä parane.

Siinä tuntui melkeinpä itkuksi kiristyneen tuskan särähdys. Akseli ei tuntenut katumusta siksi että olisi tehnyt väärin, vaan yksinomaan siksi että se tuotti Elinalle tuskaa. (TPA1, 453.)

Akseli ei osaa asiasta puhua. Kun totuus on paljastunut Elinalle, hän uhkaa itsemurhalla. Johtolause ja dialogin katkonaisuus kuvaavat tilanteen hektisyyttä. Kertojan kuvatessa Akselin kasvojen ilmettä Elinan näkökulmasta paljastuu Akselin tuskan syvyys:

Akseli juoksi perään ja otti tytön väkisin syliinsä. Tämän rimpuillessa hän sanoi huohottaen:

-Jos menet... Älä mene... Minä tapan itteni... Jos menet...

-Et sinä mitään tapa... kun menet sen votakan kanssa saunaan... Ja mene vaan... mene vaan...

Tapan... älä jätä... tapan saatana...

Elina katsoi säikähtäneenä hänen kasvoihinsa ja näki ne niin suuren tuskan väärinä, että hänelle yhtäkkiä selvisi etteivät sanat olleet leikkiä. Hän lakkasi rimpuilemasta, ja varmuus siitä, että tämä kaikki oli oleva peruuttamatonta ja muuttamatonta, sai hänet hervotomana painumaan Akselin syliin. Ja siinä hän itki kauan, toivotonta itkua, kunnes kerta-kaikkinen uupumus sen lopetti. Akseli itse ei puhunut mitään. Kankeasti tytön pään yli tuijotellen hän jatkuvasti silitti tämän hiuksia. Asian käsittelyt päättyy Akselin sanoihin:

-Sille me emme enää mitään voi. Minä pyytäisin anteeksi jos se jotakin auttaisi...

(TPA1, 453.)

Asian käsittely päättyy kertojan ulkoa kuvaamaan seisahtuneeseen tilaan, minkä jälkeen Akseli toteaa, ettei anteeksipyyntöstä hänen mielestään ole hyötyä. Asia kuitenkin unohtuu, ja Akseli ja Elina vihitään juhannuksena. Akselille häävalssi tuottaa vaikeuksia, mikä kertojan mukaan on asenteesta johtuvaa. Akseli ilmaisee turhautumistaan puheenvuorossa, minkä jälkeen kertoja siirtyy kuvaamaan häitä ja häävieraita:

Kaksi viikkoa ennen alkoi valssinharjoitus, sillä häävalssi kuulemma piti tanssia, ainakin pari kierrosta. Eihän se itsessään niin monimutkainen taito ollut, mutta vaikeus oli asennoitumisessa.

-Ei helvetti. Iso mies luistelemassa pitkin laattiaa...

Kukaan ei häissä pannut merkille sulhasen vaikeutta siinä asiassa. Pieni kömpelyys suotiin hänelle anteeksi. Kirkkoherra puhui hääpuheessaan, kuinka mieluinen hänelle tämä vihkiminen on. (TPA1, 456).

Akselin perheen perustaminen ei sujunut odotetulla tavalla. Ensimmäistä lasta täytyi odottaa niin kauan, että se huomioitiin kylälläkin (TPA2, 11). "Kun sitten uuden elämän tulo todettiin, sekaantui iloon jännityksen laukeamisen aiheuttamaa mielihyvää. Lapsettomuus oli näissä oloissa eräänlainen häpeä, ja se kaiveli Akselia" (TPA2, 11). Edellä mainitut tunteet raskauden varmistumiseen liittyen ovat yhteisiä, mutta

lapsettomuuden kohdalla kokija on Akseli. Lapsen syntymän jälkeen Akseli kokee omantunnon tuskaa, sillä kokee antaneensa Elinan tehdä liikaa työtä raskauden aikana. Tunteen kitkeryyttä pahentaa muisto siitä, että hän on aiemmin arvostellut Elinaa työntekijänä. Akselin huolestuminen Elinan voinnista ilmenee toimintana, kun hän haluaa auttaa Elinaa vuoteeseen. Elinan voinnin parantuessa kertoja kommentoi Akselin ilon purkautuvan leikkipuheisiin. Vauvalle hän puhuukin rehvakkaan leikkisästi:

Elina oli kovin pelännyt synnytystä, ja syystäkin, sillä se oli vaikea. Vuorokautteen hän ei jaksanut osoittaa minkäänlaista mielenkiintoa lasta kohtaan. Kättilö sanoi sen johtuvan heikkoudesta. Akseli tunsikin omantunnon vaivoja istuessaan koko yön vuoteen vieressä. Hän muisti, miten Elina keuhkokuumeella oli hajotellut lantakasoja ja uupumuksesta melkein pyörtänyt. Hän oli käskennyt tätä kotiin, mutta muisti nyt, ettei ollut sanonut sitä kyllin vakuuttavasti. Muistipa senkin, että Elinan hentous ja tottumattomuus raskaaseen työhön oli hänessä helposti herättänyt ärtymystä. Kun Elinan elottomiin silmiin vähitellen syttyi heräämisen merkkejä, purkautui Akselin ilo kömpelöihin leikkipuheisiin. Itse hän tahtoi auttaa Elinan vuoteeseen. Alma hoiteli pojan, jota hän väitti näköiseksi nimenomaan leuassa olevan loven perusteella. Ottaessaan ensimmäisen kerran kapaloitun pojan syliinsä Akseli sanoi naurahtuen:

-Mitäs äijä! (TPA2, 11-12.)

Elämä etenee hetken odotetulla tavalla, kun perheen täydentävä lapsi on syntynyt. Perheen tunnehistoriassa pitkän vaikean kauden aiheuttavat poliittiset levottomuudet ja veljessodan puhkeaminen, sillä ne merkitsevät Akselin poissaoloa perheen luota. Tapaamiset pitkien erossaolojen jälkeen vaativatkin Akselia ja Elinaa näyttämään tunteita uudella tavalla, kun pariskunta tuntee toisensa vieraaksi, eikä aikaa ole tavalliseen yhdessäoloon. Kun Akseli pääsee välillä käymään kotona, on seurusteluaikana kiihkeäksikin nimetty tunne tyypistynyt tapaamisen hetkellä kädenpuristukseksi, mihin toki vaikuttaa myös se, että muita on näkemässä. Kertoja kuvaa heidän tunteitaan yhteisesti. Erossaolon aiheuttama vieraantuminen ujostuttaa, ja kertoja myös huomauttaa, että häpeän tunne vaikuttaa heidän toimintaansa, viitaten tilanteen synkkyydellä tässä yhteydessä poliittiseen ilmapiiriin.

Elina ja Akseli menivät kamariin. Kumpikin oli vaitelias, sillä puhumiset oli puhuttu. Korkeintaan kuiskattiin muutama sana jostakin pikkuasiasta. Nukkuvan lapsenkin vuoksi täytyi olla hiljaa. Kun Akseli illalla oli tullut, he olivat tervehtineet toisiaan kädestä, koska muita oli läsnä eivätkä läheisemmät hyväilyt sen vuoksi sopineet. Vasta nyt kun pimeys laukaisi ujuden he syleilivät toisiaan. Kaksikuukautinen erossaolo oli jotenkin vieraannuttanut heidät, niin että lähentyminen ujostutti kumpaakin. Tilanteen synkkyys vaikutti myös sen, että he tuntuivat häpeilevän liiallista kiihkeyttä.

-Sinä olet laihtunu. Luus tuntuu niin hyvin. Sinä et leviä lapsenkan jälkeen niin kun muut.

He makasivat valveilla ne muutamat tunnit, jotka Akselilla oli aikaa. Kun lähtöaika lähenei, Elina sanoi:

-Älä sitten aattele meittä... on ittelläs helpompaa ...

-Meitillä on kyllä...

Elina piti pienen tauon, käänsi päänsä pois päin ja jatkoi sitten hieman vaikeasti:

-...varjelija...

-Se minusta pahinta on aatella että te täällä surette minua... (TPA2, 357-358.)

Viimeinen puheenvuoro on Akselin. Hän pelkää perheensä puolesta enemmän kuin uhkaavaa veljessotaa. Kun Akseli joutuu vangituksi sotarikoksista syytettynä, hänen mielensä on tyhjä. Kertoja kuvaa hänen vetäytyvän yksinäisyyteen ja muuttuvan jurommaksi. Yksinäisyyteen vetäytyminen suojaa häntä kuulemasta kuolemaantuomituista tai muistakaan tunteita nostattavista aiheista. Myös Elinalle kirjoittamista hän katuu. Elinalta saatu kirje vaikuttaakin Akselin tunteisiin niin, että kertoja kuvaa hänen vapisevia käsiään ja sitten tunnetta vavahdukseksi sydänelässä, nimeämättä tunnetta tarkemmin:

Kuultuaan ensimmäisistä kuolemantuomioista Akseli alkoi jotenkin karttaa tuttuja. Hän pyrki usein yksinäisyyteen ja muuttui jälleen jurommaksi. He olivat saaneet luvan kirjoittaa kotiin ja ottaa määräajoin vastaan pieniä paketteja, ja hän oli kirjoittanut Elinalle. Nyt hän sitä kuitenkin katuivat maassaan kasarmien loukossa käsivarsi silmillä.

-Olis ollu parempi... olla vaan irki... (TPA2,472.)

- -

Sitten hän odotteli oikeudenkäyntiä. Hän sai Elinalta kirjeen sekä paketin, jossa oli pilaantunutta ruokaa. Vapisevin käsin hän avasi ja luki Elinan kaunista Pyöreätä käsialaa. Joskus tuntui sydänelässä vavahdus, kun tajunnan läpi kulki lauseita: - - (TPA2, 472-473.)

Väitettyjen sotarikostensa seurauksena Akseli tuomitaan kuolemaan. Hän kirjoittaa kotiin kirjeen, jossa hän vakuuttaa olevansa rauhallinen ja kertoo olevansa surullinen nimenomaan Elinan ja lastensa vuoksi. Akselin kertoo myös anoneensa armoa ja huomauttaa, ettei häpeä sitä siksi, että teki sen vain Elinan ja lasten takia:

Minä olen ollu oikeudessa ja saanu kuoleman tuomion, sekä kansalaisluottamus on otettu minulta. Minä olen rauhallinen, ja minun ainoa suruni täällä on että te minua murehditte. Mutta jos te voitte rohkeesti elää, niin silloin minä voin rohkeesti kuolla. Mutta jos te murehditte, niin sen raskaampi on minullakin. Olis parempi jos emme olis enää kirjoittaneet ruvennu että oltas jo pysytty erossa. Teitin täytyy nyt totutella siihen ajatukseen. Tuomio täytyy kyllä vielä vahvistaa, ja minä olen anonu armoo, mutta minä en häpee kun minä teen sen teitin takianne.

Kirjeessään hän selittää myös, että hän on syytön niihin sotarikoksiin, joista hänet on tuomittu. Kuvaukseen ei sisälly nyt vihaa tai katkeruutta vaan Akseli selittää kirjoittavansa, jotta Elina voisi kertoa totuuden pojille: "Minä kirjoitan näistä vaan sen takia että jos jää semmosia puheita minusta niin selvität pojille kuinka asian laita on. Minulle ne on jo samantekeviä, mutta teitin takianne jokka jäätte." (TPA2, 488-489.) Akselin tuomio muuttuu viime hetkellä vankeudeksi, ja hän saa kirjoittaa uudelleen.

Kirjeessä hän kertoo olleensa uutisesta vähän aikaa tokkurassa. Aivan jäsenyöneitä ajatukset eivät ole kirjeessäkään. Akseli kertoo, että ennen tuomion muutosta hän oli koittanut olla niin kun kuollut, ilman mitään ajatusta päässä. Kuvaus tuottaa ajatuksen samanlaisesta tunteiden välttelystä, mihin Akseli pyrki myös ihmisiä välttellessään silloin, kun ensimmäiset kuoleman tuomiot julistettiin. Elinalle kirjoittaminen aiheuttaa kuitenkin Akselissa tunteen, jota hän ei nyt kirjoittaessa halua nimetä:

Olis minulla täältä kirjoitettavaa, kun se tuomio sillai jäi. Se oli aika pirun peliä kun olin ollu pitkän aikaa tipalla. Vartia sano että minun tuomioni oli ollu kauvan valmiina mutta komentantti oli sanonu ettei ammuta yhden erissä ja varrottiin toisia. Kyllä se täpärällä oli. Kun se sanottiin niin minä olin vähän aikaa aika tokkurassa. Minä olin siihen saakka koittanu olla niin kun kuollu. Et uskos mutta minä opettelin oleen seinän nojalla hereillä mutta yhtään mitään ajatusta ei ollu päässäni. (TPA2, 503)

--

Minä jätän taas sen kirjottamata jonka sinä muutonkin ymmärrät. Sinun viime kirjees oli kaikkein kovin paikka, mutta puhutaan sitten joskus. Ja koita ny selvittää isälles sitä asiaa. (TPA2,504.)

Ilmiselvä rakkauden tunnustus typistyy paperilla luottamukseksi siitä, että Elina tietää, mitä Akseli sanoillaan tarkoittaa. Akseli kertoo vielä Elinan edellisen kirjeen olleen "kova paikka", mikä ilmaiseen kaipuun tunnetta. Viimeisellä lauseella Akseli viittaa Elinan isän torpan lunastukseen. Akseli toivoo, että torppa jäisi tulevaisuudessa heidän pojilleen, minkä takia torpan lunastaminen sen omistajilta on ajankohmainen uuden lain voimaantullessa. Näin Akseli siirtää ajatuksensa käytännön asioihin tunteista kirjoittamisen sijaan.

Akseli saa lopulta armahduksen ja pääsee vankeudesta kotiin, vaikka vankeustuomion piti olla elinkautinen. Kertoja kuvaa Akselin ja Elinan tapaamista ulkoapäin, eritellen kasvojen ilmeitä ja käden puristuksen tapaa: "Miehen jäisestä tuulesta jäykistyneet leukaperät kiristyivät ja suupielet venyivät särkyneeseen hymyyn. Toisiaan puristavat kädet vahvistivat puserrusta nykien ylös ja alas. Sitä jatkui kauan hämillisen neuvottomuuden vuoksi." (TPA2, 517.) Kertoja nimeää tunnetta hämilliseksi neuvottomuudeksi. Tilanteessa ei ole kuvausta rakkaudesta tai ilosta. Se on seisahtunut kuvaus hetkestä, jota kumpikaan osapuoli ei usko todeksi.

Illalla pariskunta puhelee vuoteeseen mennessään. Akseli koettaa väistää tilanteen tunteellisuutta leikkisyydellä. Elinan kysymyksiin hän vastaa lyhyesti, ja kun Elina sanoo hänen olevan hiljainen ja synkkä, Akseli ohittaa Elinan mielipiteet hieman vähätellen mutta kuitenkin pyrkien kieltämään synkkyytään:

-Tästä sinun vierestähän minä lähdin.

Elina tuli sänkyyn, ja mies koetti olla leikkisä kuiskatessaan:

-Ei minusta nyt kyllä paljon iloo ole... Juur pystyssä pysyn.

Elina naurahti ja punastui pimeästä huolimatta. Sitten hän meni miehen kainaloon ja vasta nyt pimeän turvin hän itki pitkän aikaa. Mitään puhumatta Akseli piti hänen päätänsä olallaan. Kun itku oli laantunut niiskutukseksi, alkoi hiljainen kuiskaava puhe. Se jatkui myöhään. Joskus tohahti tuuli ikkunaan ja jäähileinen sade rapisi sitä vasten. Kuiskinta harveni vähitellen. Hiukan arasti Elina kysyi:

-Tulikko sinä mielelläs kotio?

-Kuinka niin... Tietysti.

-Kun... Minä vaan aattelin... Kun sinä olet niin hiljainen ja synkkä.

-Enhän minä... Sen kummempi... Sinä vaan olet kuvitellu jotakin vanhaa, ja se panee tuntuun semmoselta...

Puhe vaikeni, ja he nukkuivat. Mutta aamuyöstä Elina heräsi. Hengityksestä ja liikehdinnästä hän havaitsi, että mies istui sängyn laidalla.

-Mikset sinä nuku?

Akseli painui vuoteeseen ja sanoi:

-Muuton tossa heräsin... en tiedä...

Mutta ennen nukkumistaan Elina pimeästä huolimatta hän havaitsi, että mies makasi valveilla ja silmät avoimina. (TPA2, 521-522.)

4.3 Menetysten aika torpassa

Akselin kotiinpaluun jälkeen elämä torpassa palaa hitaasti entisiin uomiinsa, mutta kertomuksessa siirrytään menetysten aikaan. Jussin on vaikea hyväksyä ikääntymisen tuomia vaivoja. Hän on itsepäinen ja peräänantamaton, ja kun hän saa kohtauksen vessassa, ja ei hän hyväksy omaa kyvyttömyyttään eikä Elinan tarjoamaa apua pudonneiden housujen kanssa:

Hän läheni Jussia auttaakseen, mutta vetäytyi säikähtyneenä pari askelta takaisin, kun näki Jussin mielettömän katseen ja kuuli hänen huohottavat sanansa:

-Pysyt pois... minä en tarvitte sinun apuas. Minä taluan vielä itteni... olkoot siellä vaan... pysykööt sitten minun puolestani... mutta eivät minua pitele. (TPA3, 73-74.)

Kuolemansa hetkellä Jussi muuttuu. Hän tukeutuu poikaansa viimeisinä hetkinään. Kertoja kuvaa ulkoapäin hänen tunteitaan, jotka eivät muodostu sanoiksi. Harpaoiva käsi ilmaisee samalla avunpyyntöä, kun ilmentää Jussin heikkoa kuntoa. Naisten läsnäolon aiheuttamaa ahdistuksen tunnetta kuvataan vain sanoilla "jotakin sellaista...":

-Minun kanssani... ole minun kanssani... käske naiset pois...

Akseli antoi paallaan merkin, että äiti menisi kauemmaksi, ja istui isän viereen. Tama ha-puuli hänen kattaan ja pusersi sitä. Siinä hän vähitellen rauhoittuikin, mutta kun Akseli luuli isän nukkuvan ja veti hitaasti kattaan taman kädestä, havahtui Jussi ja tarrautui uudelleen hänen käteensä. Vasta kun isä uudelleen vaipui uneen, Akseli paasi lahtemaan. Seuraavina päivinä ja öinä tama kohtaus toistui usein. Naisiin kohdistuva pelko sai Jus-sissa vallan näiden vähänkin ystavallisemmasta ja lempeammasta puheesta, ikaan kuin heidän olemuksestaan säteilevä pehmeys olisi herättänyt eloon jotakin sellaista mitä hän alkoi saikahaneena torjua. (TPA3, 79.)

Kun Elina auttoi Jussin hoidossa, alkoi Jussi katua aiempaa kaytostaan häntä kohtaan. Vaikkei hän Elinaa erityisen huonosti ollut kohdellut, koki Jussi nyt olevansa kiitollisuudenvelassa ja sanoo Elinalle, ettei koskaan ole häntä avusta kiittänyt, mutta puhe ei nytkaan sisällä suoraa kiitoksen sanaa. Koko elämänsä ajan aarimmaisen nuu-kana tunnettu mies laskeekin tunteensa rahassa: ”-olet jaksanu... en kiitoksen sa-naa... - Hae minun rahani. ... minä annan ... saat kaksikymmentä markkaa... saat ittelles.” (TPA3, 80.)

Kun Jussi sitten kuolee, laskeutuu taloon hiljaisuus. Kertojan fokalisaatio seuraa Akselia, kun hän ymmartaa kuoleman lopullisuuden. Leukaperissa kuvattu liike voisi olla niin sisäinen kuin ulkoinenkin fokalisaatio, mutta kuvaus Akselista istumassa paa polvissa varmistaa sen kertojan puheeksi. Tunnekokemuksen sisäistä voimaa kuva-taan kertomalla sen ylettyvän olemuksen ytimiin saakka. Kertoja ei kuitenkaan kuvaa tuon ulkoapäin kokemuksen fyysisyyttä, vaan selostaa toimintaa ja puheen tapaa:

Akseli astui ensin askeleen äitiä kohti, kääntyi sitten ja istuutui ovensuupenkille. Hänen leukaperissaan eli omituinen jännittynyt liike, ja hän laski päänsä polviin nojaamiensa kä-sien varaan. Sitten rikkoi hiljaisuuden Elinan väkivaltainen ja tukahtunut nyyhkytys. Taju-nessaan yhtäkkiä vuoteen ylle laskeutuneen hiljaisuuden hän koki sen hetken koko ole-muksensa ytimiä myöten. Jotakin kauheata, mutta samalla juhlallisen mahtavaa oli äsken käynyt taman huoneen hiljaisuudessa. Hän yritti hillitä nyyhkytystaan ja astui Alman luokse. Hän tarttui tätä olkapäästä, mutta ei kyennyt sanomaan muuta kuin epäselvän, nyyhkytyksen katkaiseman sanan:

-Mummu. (Tpa3, 81-82.)

Akselin vanhin poika Vilho alkaa nuoresta iastaan huolimatta tehdä isänsä rin-nalla metsätöitä. Hän ajaa vaarin hevosella, eikä ole enää vain isänsä apumiehenä. Katkelman alussa on fyysisen kivun kuvaus, joka saa Akselin pohtimaan tulevai-suutta. Katkelman lopun kertoja nimeää Akselin tunnetta puheenvuorossa avutto-muudeksi, mutta hänen puheenvuoronsa sanoissa voidaan havaita myös huojentu-nutta sävyä, kun hän ajattelee poikaansa torpan jatkajana:

Isä ponnisteli joskus liikaa. Hän istui tukille ja painui mykkyraan käsivarret vatsan paalle ristittyina.

-Mikä teitin on?

-Polttaa mahaa... Kyllä se menee ohi.

-Mitäs te suotta koitatte liikaa.

Poika katseli tuomitsevan totisena isää.

-Kyllä se on niitä Hennalan jälkiä.

Pojan mielestä oli samantekevää minkä jälkiä se oli. Isä olisi aivan hyvin voinut hieman hellittää eikä runnoa yli voimiensa kun ei kerran kestänyt. Ja jonkin aikaa kohtausten jälkeen isä työskentelikin rauhallisemmin. Eikä hän ollut erityisen katkerakaan, vaan sanoi niin kuin itseään lohdutellen:

-Ei meillä enää suurta hätää nyt... Parin vuoden päästä sinä pystyt huolehtiin jos minusta ei enää ole. Sellaisina avuttomuuden hetkinä hän ajatuksissaan turvautui keskenkasvuiseen poikaansa. (TPA3, 228–229.)

Talvisodan syytyminen pakottaa Akselin pojat lähtemään tutusta ympäristöstä. Pian rovasti tuokin tiedon Voiton kaatumisesta. Akselin ei sano montaakaan sanaa, ja dialogissa surun musertavuus ilmenee katkonaisena puheena. Kertoja kuvaa, kuinka Akselin tunne purkautuu toimintana, kun hän nostelee maitotonkkansa reestä paljon suuremmalla voimalla, mitä oikeasti olisi tarvinnut. Lopussa Akseli kuvataan rovas-tin näkökulmasta kääntymässä pois ja taistelemassa itkua vastaan:

-Odotin teitä... kun on nyt kovin raskas ilmoitus.

Akselin ääni särähti kun hän kirahti:

-Kuka...

-Voitto... Sain ilmoituksen jo eilen... Mutta en uskaltanut... On niin sääli emäntää... Jos Akseli voisi ensin valmistaa häntä... Tulen sitten myöhemmin.. On parempi että hän kuulee sen teiltä... Akseli ei vastannut. Rovasti kuuli hänen ähkivän ja purevan hammasta. Maitotonkat hän riuhtaisi hirvittäväällä voimalla reestä ja nosti ne rappuja käyttämättä lavalle. Kun niistä ei enää ollut työtä, mies seisoi hetken paikoillaan, otti sitten ohjat käteensä, mutta laski ne taas pois. Vasta sitten häneltä tuli katkonaisia sanoja:

-... niin... sen vuoro... aattelin... ei se ohi mene... kun on kolme...

Rovasti yritti sanoa jotakin, mutta ei kyennyt. Hämärästä huolimatta hän näki toisen tuskan tämän vääntyneistä kasvoista sekä leukaperistä, jotka kireästi jauhoivat toinen toistaan vasten.

-Tekisi mieleni sanoa jotakin... Mutta mitäpä sanottavaa minulla olisi?

-Niin... niin... Kun on menny... niin on menny...

Akselin ääni oli tuskaisen tyly, ja hän istui reen laidalle. Rovasti näki hänen kääntävän päätään ja arvasi, että mies taisteli itkua vastaan. (TPA3, 444.)

Myös Eero kaatui talvisodassa, ja rauhan tultua Akseli pitää itsestään selvänä, että Vilho jää hoitamaan torppaa. Vilho on kuitenkin ilmoittanut jäävänsä sotaväkeen. Kirjeessään Vilholle Akseli yrittää selittää omia tarkoituseriään ja sitä kautta esittää myös tunteitaan. Kaipaus on läsnä kirjeessä, mutta kysymykset pojan syistä jäädä

sotaväkeen muuttuvat nopeasti katkeran sävyisiksi, kun Akseli huomauttaa, ettei ole käsittäkseen Vilhoa niin huonosti kohdellut, että tämän pitäisi lähteä pois kotoa:

Minä ihmettelin sinun kirjettä. Aite on niin varronnu sinua kotio ja me kaikki muutkin. Täällä on heikkoo töittenkin kanssa. Minä en ole tahtonut teittiä määrällä, kun minä olen sitä mieltä että täysikas vuiset ihmiset päättävät asioista kohdastaan. Mutta minä en ymmärrä kun nyt on pojaatkin pois ja talokin jää sinulle kun Juhani jää Kivivuori. Minä en tietysti kykene armeijan kanssa palkoissa kilpaileen mutta ei minusta enää kauan talonpittäjäksi ole, niin saathan sinä sen pian käsiis. Minä en ymmärrä tätä asiaa. En minä käsittäkseni ole kohdellu teittiä niin huonosti että kotoo on pakko lähtee. Tee tahtos mukaan, mutta kun äitekin on niin kovin varronnu. Harkitte nyt asiaa vielä kerran.

Vilhon jääminen sotaväkeen saa Akselin miettimään asioita tarkemmin jatkosodan syttyessä. Voiton ja Eeron kuoltua on jäljellä enää Juhani. Akselin tytär Kaarinakin on mennyt naimisiin ja muuttanut pois. Yksinäisinä hetkinä hän pohtii tähän asti tehtyä työtä. Tunnetta ei kuvata, mutta lohduttomat kysymykset toisensa perässä luovat kuvan Akselia kalvavasta ontosta tunteesta:

-Mitä varten kaikki jos ei mitään jää jäljelle? Mitä varten koko Koskela... isän ensimmäisestä lapionpistosta saakka? Kannattiko koko elämän kestänyt rehkeminen? Vähemmälläkin tulisi toimeen... Ja sitten vaan tyhjää... (TPA3, 487-488.)

Kun tieto Vilhon kaatumisesta tulee, Akselin ontto tunne purkautuu vihdoinkin. Kertoja kuvaa hänen katselevan tylsänä ympärilleen ja vaikuttaa siltä kuin ilmoitus hevosen menehtymisestä olisi se asia, mikä viimeinkin saa Akselin tunteet purkautumaan. Se saa Akselin ymmärtämään, ettei hevosta tarvitse, jos ei ole poikiaakaan torpan jatkajiksi. Kertoja kuvaa Akselin suun vääristyvän, kun puheenvuoron kirosanat tulevat, minkä jälkeen kertoja jatkaa kuvaamalla Akselin itkua "väkivaltaisesti purskahtelevalksi". Nuo itkua kuvaavat sanat voisivat olla niin sisäinen kuin ulkoinenkin kuvaus tunteen voimallisuudesta:

Sen päivän iltana jona tieto Vilhon kaatumisesta tuli, hän meni talliin, istui kumoon kääntetyn silppusaavin päällä ja katseli tylsänä ympärilleen. Viikko sitten on tullut ilmoitus myös armeijassa olleen hevosen kaatumisesta. Ajatus hapuili sitäkin asiaa, vieläpä niin kuin se olisi ollut hyvinkin tärkeä. Sitten hän kuitenkin tajusi:

-Hevonen... mitä minä sillä teen.

Kohtalo oli nuijinnut hänen panssariaan jatkuvasti pääsemättä läpi. Mutta tämä viimeinen isku riitti. Suu vääristyi ja sieltä kuuluivat tukahtuneet sanat:

-Jumalauta, saatana...

Kirous oli niin kuin viimeinen patoamisyritys, mutta se murtui, ja mies itki, alkeellista, väkivaltaisesti purskahtelevaa itkua. (TPA3, 508.)

Kesällä 1947 saatiin pappilan puoleinen suo takaisin Koskelan haltuun. Akseli oli vaihtanut sitä Kivivuoren maihin, kun siirtolaisille piti antaa maita. Kertoja kuvaa Akselia katsetta innottomaksi, vaikka kyseessä on samat alueet ja sama raja-aita, joka

aiemmin piti antaa takaisin pappilaan liitettäväksi. Akselin mietteet pysyvät käytännön asioissa, tarpeettomaksi käyneen aidan hävittämisessä, kun hän saa sydänkohtauksen. Tunteenkuvaus kohtauksessa kuvaa fyysistä kipua, ja muu tunteenkuvaus jää puuttumaan, vaikka Elina onkin viimeinen asia, mikä miehen mieleen nousee kuoleman hetkellä:

Hän käveli hitaasti kauramaan ojanvartta katsellen jokseenkin innottomasti laihoa. Las-kuojan varteen tultuaan hän silmäili sitä ja sen vierellä kulkevaa raja-aitaa, jonka Salpakari aikoinaan oli laitattanut. Aita pitäisi hävittää, kun se nyt tulisi tarpeettomaksi ja olisi vain tiellä. Hän hyppäsi ojan yli, ja silloin se alkoi: ankara kipu rinnassa ja kurkussa. Kaaduttuaan hän tapaili aitaa ja koetti hammasta purren nousta, mutta ei jaksanut. Viimeinen mielikuva hapuili Elinaa. (TPA3, 519.)

5 PÄÄTÄNTÖ

Olen tarkastellut tutkielmassani Täällä Pohjantähden alla -teossarjassa Jussin ja Akselin tunteiden kuvausta heidän elämänsä käännekohtissa. Tutkimukseni teoreettisena viitekehyksenä ovat kertomuksen tutkimus sekä tunteiden tutkimus. Tavoitteenani oli selvittää, kuinka tunteita kuvataan teoksissa ja miten pysyvämmät tunteet vaikuttavat miesten tunne-episodeissa. Analyysini painottui seuraamaan tunne-episodien kuvauksia, jotka liittyvät torppaan ja perhe-elämään. Tutkielmassani rajasin pois veljessodan tapahtumat, jotka eivät suoraan liity perheeseen.

Tutkin erityisesti kertojan tapaa ilmaista tunteita sekä fokalisaatiota ja sen kääntymistä kertojan ja henkilöhahmojen näkökulmien välillä. Tutkin myös, miten henkilöhahmojen ajattelu, puheet ja eleet paljastavat koettuja tunteita. Trilogiassa kerronta on realistista ja kronologisesti etenevää. Se sisältää myös paljon dialogia, joka osaltaan edistää tarinaa. Teossarjassa kertojan rooli on kuitenkin hallitseva ja kertoja on vahvasti esillä myös dialogien yhteydessä johtolauseiden kaltaisessa tekstissä. Kertoja on ekstrapadiegeettinen, ja teoksissa tunteiden kuvaamiselle on luonteenomaista, että kertojan ääni kuvaa tapahtumia tunnekokemuksen aikana. Ulkoinen tunteenkuvaus keskittyy esittämään Jussin ja Akselin kokemia tunteita kuvailemalla hahmojen fyysisiä reaktioita. Tunteiden ilmaisu fyysisten reaktioiden kuvaamisen kautta on erittäin realistista ja yksityiskohtaista. Kertoja ei pyri liioittelemaan kuvauksellaan tunnetta, vaan esittää selkeästi ja suorasanaisesti, mitä hahmossa tapahtuu fyysisesti. Kertojan kuvaukset koskevat asioita, joita kuka tahansa voisi nähdä ihmisessä päällepäin. Kuvauksen uskottavuus kumpuaakin reaktion tunnistettavuudesta arkisessa tilanteessa, kuten haparoiva kättely tai leukaperien kiristyminen. Kun tunnekokemusta kuvataan henkilöhahmon toiminnassa, se keskittyy katsomaan esimerkiksi työn rivakkuutta tai siihen käytettyä voimaa, joka tunteen vaikutuksesta on liiallista.

Yleensä kertoja toimii fokalisoijana, mutta fokalisaatio siirtyy välillä katsomaan Jussin ja Akselin reaktioita teoksen muiden henkilöhahmojen näkökulmasta. Kun kertojan kertomassa fokalisoijana on Jussi tai Akseli, ilmaistaan koettua tunnetta esimerkiksi nimeämällä se tai kuvaamalla vain ”vavahdukseksi sydänelässä” tai muulla epäselvällä fyysisellä kokemuksella. Dialogissa ja sisäisessä puheessa tunteita ei sanallisteta, vaan ne ilmenevät katkonaisena puheena tai ärtyneenä sanonnan tapana, ja tunne ilmenee johtolauseissa.

Teoksissa pysyvämät tunteet vaikuttavat teorian mukaisesti Jussin ja Akselin elämän käännekohtissa. Torpansopimus, sen hinnan muutokset ja maan palautus pappilaan luovat Jussissa pysyvän pelon tunteen. Jussi suhtautuu nöyrästi pappilasta annettuihin määräyksiin, ja hänen tunnehistoriaansa leimaa pelko torpparin sopimuksen menettämisestä. Pelko nouseekin herkästi pintaan aina, kun on puhe jostain pappilaan tai torppaan liittyvästä asiasta. Pysyväksi kehittynyt tunne tekee Jussin levottomaksi ja aiheuttaa katkeruutta. Äkkipikaisen Akselin kohdalla torpan sopimuksen aiheuttama tunne on pelon sijaan yleensä viha. Hän ei ole isänsä tavoin levoton, vaan vihastuksissaan nousee herkästi auktoriteettejakin vastaan.

Hevoset luovat erilaisen tunnejatkon torpan elämässä. Niiden avulla henkilöhahmojen katse siirtyy kohti seuraavaa elämän vaihetta. Kuvaus Jussista kävelämässä oman hevosensa kanssa kotiin kuvaa mielihyvän tunnetta, mutta se on myös kokemus uuden ajan alusta. Hevosien rinnalla hän on mies – mies, jolla on oma hevonen, eikä mikään renkipahanen. Sen sijaan analyysissäni oleva kuvaus Akselistä nuoren ja villin hevosensa kanssa todistaa Jussille, ettei Jussi enää kykene työhön entiseen tapaan, ja mielessään hän jo alkaa siirtää vastuuta Akselille, vaikka torppa säilyykin Jussilla vielä pitkään. Oman työhevosen saaminen on Akselille aikuistumisen merkki, ja kun hän vuosia myöhemmin katsoo poikaansa Voittoja metsätyömaalla, kovien kipujen latistamana, hän tekee samanlaista henkistä esityötä isännyyden siirtämisestä pojalle kuin Jussi oli tehnyt vuosia aiemmin.

Tutkielmani rajauksen valossa Jussista ja Akselistä ei muodostu sellaista luonteeltaan vakaata ja järkkymätöntä kuvaa, millaiseksi ideaalimies kuvataan (Jokinen 2000, 208). Tunteita teoksissa kyllä tunnetaan, mutta niistä ei puhuta. Jussin ja Akselin tunteiden kuvaus teoksissa vahvistaa stereotyyppisiä ajatuksiani ”suomalaisista miehistä” tunteettomina ja juroina, sillä he eivät kokemiaan tunteita osaa sanallistaa. Jatkotutkimuksena voisi olla mielekästä tarkastella laajemmin, millaista mieskuvaa teosarjan kerronta tuottaa, sillä teosarjassa kertoja kommentoi henkilöhahmojen toimintaa tavalla, joka arvostelee heidän kykyään ilmaista tunteita, mutta myös heitä miehenä, kuten: ” – – hän olisi halunnut lohduttaa äitiä, mutta koska hän oli seitsentoistavuotias hämäläinen torpparin poika, lohduttaminen kutistui melkein vain vihaisella äänellä ilmaistuksi paheksumiseksi!” (TPA1, 217–218). Esimerkin myötä olisi

myös mielenkiintoista jatkotutkimuksen avulla selvittää, kuinka lukijat tulkitsevat teoksen tunnekuvausta ja Jussia ja Akselia sen keskiössä.

LÄHTEET

Kohdeteokset:

Linna, V. (1959). *Täällä Pohjantähden alla 1*. Helsinki: WSOY.

Linna, V. (1960). *Täällä Pohjantähden alla 2*. Helsinki: WSOY.

Linna, V. (1962). *Täällä Pohjantähden alla 3*. Helsinki: WSOY.

Muut lähteet:

Ben-Zev, A. (2000). *The Subtlety of Emotions*. Cambridge, Mass. & London: The MIT Press.

Brennan, T. (2004). *The Transmission of Affect*. Ithica & London: Cornell University Press.

Genette, G. (1980). *Narrative Discourse*. Ithica, New York. Cornell University Press.

Helle, A. & Hollsten, A. (2016). Tunnetko kirjallisuutta. Teoksessa A. Helle & A.

Hollsten (toim.), *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa* (s. 7–36). Helsinki: SKS.

Hägg, S., Lehtimäki, M., & Steinby, L. (2009). Esipuhe. Teoksessa S. Hägg, M.

Lehtimäki, & L. Steinby (toim.): *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*.

Helsinki: SKS.

Jannidis, Fotis, 2012: Character. Viitattu 28.11.2022. Saatavissa <http://www.lhn.uni-hamburg.de/article/character>

Jokinen, Arto 2000: *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies väkivalta ja kulttuuri*.

Tampere: Tampere University Press.

Kantokorpi, M., Lyytikäinen, P. & Viikari, A. (2009). *Runousopin perusteet*. Helsinki:

Palmenia Helsinki University Press.

Keen, S. (2011): Introduction: Narrative and Emotions. *Poetics Today* 32 (1), 1-53.

<https://doi.org/10.1215/03335372-1188176>

Laine, T. (2010). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma.

Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*.

Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja

analyysimenetelmiin (s.9–51). Jyväskylä: PS-kustannus.

Lauri, J., & Ojajarvi, J. (2017). 1950-luku: Taloa rakentamassa: Väinö Linnan Täällä

Pohjantähden alla 1, Oscar Parlandin Lumottu tie ja Tove Janssonin

- Muumipapan urotyöt. Teoksessa J. Ojajarvi & N. Työlähti (toim.): Maamme romaani : esseitä kirjallisuuden vuosikymmenistä (s. 113–147).
- Lehtimäki, M. (2009). Fiktiivisen kertomuksen analyysi ja tulkinta. Teoksessa S. Hägg, M. Lehtimäki, & L. Steinby (toim.): Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen. Helsinki: SKS.
- Lubbock, Persy 1957: *The Craft of Fiction*. London. Viking Press.
- Lyytikäinen, P. (2016). Tunnevaikutuksia eli miten kirjallisuus liikuttaa lukijaa. Teoksessa A. Helle & A. Hollsten (toim.), *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa* (s. 7–36). Helsinki: SKS.
- Markkola, P., Östman, A., & Lamberg, M. (2014). Onko suomalaisella miehellä historiaa. Teoksessa P., Markkola, A., Östman & M., Lamberg (toim.), *Näkymätön sukupuoli* (s.7–24). Tampere: Vastapaino.
- Moors, A. (2010). *Theories of Emotion Causation: A Review*. Viitattu 1.12.2022. Saatavissa <http://dx.doi.org/10.1080/02699930802645739>
- Ngai, S. (2005) *Ugly Feeling*. Cambridge: Harvard University Press.
- Neuman B. & Nunning A. (2008). *An Introduction to the study of Narrative fiction*. Stuttgart: Klett lernen und Wissen.
- Nykänen, E. & Koivisto, A. (2013): *Näkökulmia kaunokirjalliseen dialogiin*. Teoksessa E. Nykänen & A. Koivisto (toim.): *Dialogi kaunokirjallisuudessa* (9–56). Vantaa: Hansaprint Oy.
- Page, N. (1973): *Speech in the English novel*. London: Longman.
- Pöysä, J. (2006): *Matkalla kaupunkiin ja aikuisuuteen. Nuoren Joensuulaisen kirjoitettujen paikkakokemusten lähilukua*. Teoksessa S. Knuuttila, P. Laaksonen & U. Piela. (toim.): *Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Helsinki: SKS.
- Pöysä, Jyrki (2015): *Lähiluvun tieto: näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- RimmonKenan, S. (1991): *Kertomuksen poetiikka*. Helsinki: SKS.
- VISK = Hakulinen, A.,Vilkuna, M., Korhonen, R., Koivisto, V., Heinonen, T. & Alho, I. (2004): *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: SKS. Verkkoversio, viitattu 2.11.2022. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7

